

UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANTA

ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE

DOMENIUL DE DOCTORAT TEOLOGIE

- REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT -

Adam cel Vechi și Adam cel Nou în lumina Sfintei Scripturi

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. ÎPS TEODOSIE PETRESCU

Doctorand:

Pr. asist. univ. Costea Lucian

CONSTANȚA - 2014

CUPRINS

CUPRINS.....	1
ABREVIERI.....	5
INTRODUCERE	6
P A R T E A Î N T Â I – ADAM CEL VECHI	17
CAPITOLUL I	17
CREAȚIA PROTOPĂRINȚILOR ADAM ȘI EVA ȘI CĂDEREA LOR ÎN PĂCAT.....	17
I.1 Etimologia cuvântului Adam	21
I.2 Căderea în păcat	27
CAPITOLUL II.....	33
PROTOEVANGHELIA CA ÎNCEPUT AL CHEMĂRII OAMENILOR LA MÂNTUIRE.....	33
II.1 Făgăduințele divine făcute patriarhilor evrei	36
II.2 Teofania de la stejarul din Mamvri	39
II.3 Încercarea credinței lui Avraam	52
II.4 Alte prefigurări mesianice ale lui Adam cel Nou	58
CAPITOLUL III	74
DESPRE ADAM CEL NOU – MESIA HRISTOS LA PROFETII VECHIULUI TESTAMENT	74
III.1 PROFETII ȘI MESAJUL LOR MESIANIC	74
III.2 PROFETII MARI DESPRE MESIA.....	82
III.2.1 Profetul Isaia – proorocii despre Hristos.....	82
III.2.2 Persoana lui Mesia după profetul Ieremia	88
III.2.3 Lucrarea lui Mesia după profetul Iezechiel	90
III.2.4. Mesia și viziunile profetului Daniel	95
III.3 PROFETII MICI DESPRE MESIA IISUS HRISTOS	101
III.3.1 Profetul Osea - chemarea Pruncului din Egipt	101
III.3.2. Profetul Amos - restaurarea casei lui David	104
III.3.3 Profetul Miheia - Mântuitorul se va naște în Betleemul Iudeii	107
III.3.4 Profetul Ioil - Pogorârea Sfântului Duh în ziua Cincizecimii.....	108

III.3.5 Profetul Avdie - În Muntele Sionului va fi mântuire.....	110
III.3.6 Profetul Iona, simbol mesianic al morții și învierii lui Hristos.....	111
III.3.7 Profetul Naum – Ninive în opoziție cu Ierusalimul.....	115
III.3.8 Profetul Avacum – vorbind cu Dumnezeu	116
III.3.9 Profetul Sofonie – Ziua Domnului	118
III.3.10 Profetul Agheu – Mesia va sălășlui în Templu.....	119
III.3.11 Profetul Zaharia – Mesia, împărat smerit și călare pe asin	121
III.3.12 Profetul Maleahi – Instituirea jertfei celei noi.....	127
P A R T E A A D O U A	129
ADAM CEL NOU - IISUS HRISTOS.....	129
CAPITOLUL IV.....	129
INTRUPAREA LUI ADAM CEL NOU.....	129
IV.1 Starea lumii greco-romane în vremea lui Iisus Hristos și a Sfinților Apostoli.....	130
IV.2 Plinirea vremii și întruparea Cuvântului lui Dumnezeu din Fecioara Maria.....	134
IV.3 Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu din Fecioara Maria.....	136
IV.4 Originea și copilăria lui Adam cel Nou, Iisus din Nazaret.....	144
CAPITOLUL V	168
ACTIVITATEA PUBLICĂ A MÂNTUITORULUI HRISTOS	168
V.1 Botezul de la Iordan și postul în pustiu la Carantaniei.....	168
V.2 Predica de pe Munte, reinterpretație a Decalogului de pe Muntele Sinai	177
V.3 Atitudinea lui Hristos față de sabbat, post și rugăciune.....	188
CAPITOLUL VI.....	195
IISUS HRISTOS – DUMNEZEU ADEVĂRAT ȘI OM ADEVĂRAT	195
VI.1 Minunile săvârșite de Adam cel Nou	195
VI.1.1 Minuni asupra naturii.....	197
VI.1.2 Minuni asupra omului	199
VI.1.3 Minuni asupra firii Sale omenești.....	203
VI.2 Iisus Hristos - Om Adevărat după Noul Testament	205
VI.3 Adam Cel Nou, primul născut din femeie și biruitor al morții	208
VI.4 Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.....	219
VI.5 Concepția paulină despre înnoirea omului în Hristos	228
VI.5.1 Sf. Ap. Pavel – de la prigonitor al Bisericii la următor al lui Hristos	228
VI.5.2 Omul desăvârșit în Adam cel Nou (Elemente de antropologie paulină)	231

CAPITOLUL VII	237
IISUS HRISTOS, ÎNTEMEIETOR AL BISERICII ȘI AL SFINTELOR TAINE	
.....	237
VII.1 Iisus Hristos, întemeietor al Bisericii	237
VII.2 Iisus Hristos, întemeietor al Sfintele Taine.	241
VII.3 Spre o teologie a nașterii din nou	255
CAPITOLUL VIII.....	272
ADAM CEL NOU, MÂNTUITORUL ȘI JUDECĂTORUL LUMII	272
VIII.1 Eshatologia Vechiului Testament	272
VIII.2 Eshatologia Noului Testament și a doua venire a lui Iisus Hristos	274
VIII.3 Perenitatea învățăturii lui Iisus Hristos: Biserica – locul nașterii din nou a omului	287
CONCLUZII	298
B I B L I O G R A F I E	306
EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI.....	306
DICȚIONARE	306
IZVOARE: PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI	308
LUCRĂRI.....	314
ARTICOLE ȘI STUDII.....	326
SURSE ONLINE.....	332
DECLARAȚIE DE ONESTITATE.....	336

Adam cel Vechi și Adam cel Nou în lumina Sfintei Scripturi

Cuvinte cheie:

Adam, antropologie, biserică, profeți, hristologie, apocalipsă

Lucrarea Adam cel Vechi și Adam cel Nou în lumina Sfintei în cadrul școlii doctorale de teologie a Universității Ovidius din Constanța este o încercare de prezentare a două realități simbolice indisolubile prin care spiritul uman își poate explica și înțelege Creația. Prin acest demers ne-am propus a identifica un răspuns satisfăcător la frământările omului credincios modern cu privire la rosturile sale pe pământ și la sensurile vieții plecând de la nedumerirea, veche și nouă în același timp, referitoare la istoricitatea persoanei lui Hristos supra denumit și Adam cel nou.

Lucrarea de față își propune să sintetizeze, folosind carte de căpătâi a omeniri, care este Sfânta Scriptură și lucrările semnificative apărute de-a lungul timpului până la noi, cele două imagini înfățișându-l pe Adam cu dorința de a-l ajuta pe om să simtă și să cunoască taina prezenței reale a lui Dumnezeu în sânul biserici și în lume.

Ca mijloc de redactare am considerat că o dispunere clasică dispusă ce cuprinde o introducere, tratarea cu două părți divizate la rândul lor în opt capitole, cu mai multe subcapitole și subpuncte și concluziile ajută cititorul în derularea studiului și îl ajută în demersul de cunoaștere. Lucrarea cuprinde un număr de 335 pagini, incluzând bibliografia studiată, ce însumează 447 de studii și articole, plus sursele online, utilizată în cele 856 de note de la aparatul critic.

Dorim să precizăm că motivația subiectului propus, alegerea titlului și a temei de studiu a fost determinată de frământările pe care oamenii le au față de propria credință și de răspunsul la întrebarea cine a fost Adam, cine este Hristos, de ce o parte a omenirii a rămas departe de Adevăratul Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt respingând darurile aduse de Acesta.

Din această perspectivă ne-am dedicat cercetarea în dorința de a convinge pe cei care ar mai avea dubii că Iisus Hristos este Dumnezeu Adevărat și Om Adevărat, Mesia cel vestit de prooroci, venirea Lui în lume prin întrupare, moarte și Înviere, recapitulând umanitatea în unitatea Trupului Său, Biserica, restaurând lumea căzută prin păcat. Ne-am dorit a redescoperi faptul de necontestat că destinul omului se descoperă în Hristos și nu poate fi recunoscut decât în figura lui Adam cel Nou. Plinătatea omului nu se află în însușirile lui naturale, nici în suflet, nici mintea sau intelectul său, exclusiv în persoana omului, ci în Arhetipul său, Mântuitorul Hristos la care putem ajunge în nici un caz oricum ci după cum spunea Pr. Dumitru Stăniloae „sufletul se urcă spre Dumnezeu numai după reguli stabilite științific”.¹

Cercetarea noastră vine în întâmpinarea nevoii omului contemporan de a accepta și interioriza propria credință, de a o înțelege și conștientiza, de se putea bucura de roadele ei ce se manifestă permanent în viață. Pentru a eficientiza activitatea de cercetare și, de asemenea, produsul cercetării noastre, abordările au vizat rolul pe care îl joacă Dumnezeu în istoria omenirii prin pregătirea unui popor. Încercăm să insuflăm cititorului ideea că tot ceea ce s-a întâmplat de-a lungul istoriei pregătirii pentru venirea Răscumpărătorului a fost posibil prin iubirea arătată omului de către Dumnezeu: *Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică.* (In. 3, 16). Pentru reușita demersului nostru am folosit metode de cercetare consacrate, ca metodă principală utilizându-se metoda exegetico-hermeneutică, prin care s-au interpretat în perspectivă hristologică, soteriologică, eclesială și misionară, Sfânta Scriptură și textele remarcabile ale părinților și scriitorilor bisericești.

¹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Cuvânt înainte la "Filocalia"*, vol. 1, Tipografia Arhiepiscopiei, Sibiu, 1946, p. 10

Nu am uitat nici metoda euristică încercând să descoperim fapte și lucruri noi. De multe ori am preferat ca textele să fie lăsate să vorbească de la sine întărind în felul acesta sentimentul de cursivitate al discursului teologic argumentat. Am considerat că metodologic cea mai bună formulă de argumentare ortodoxă este întoarcerea la izvoare, adică la textele Sfinților Părinți așa cum considera și Ioan G. Coman care mărturisea în testamentul său : „Sfinții Părinți sunt o liră a harului și a lacrimilor după mântuire. Pașunile lor mi-au creat o viziune nouă. Plec de aici ca să mă întâlnesc acolo cu înțelepții clasici și cu Sfinții Părinți.”.² Din acest motiv, colecțiile patristice internaționale sau românești ocupă un loc de frunte în cadrul cercetării noastre.

În demersul nostru teologic în general dar mai ales în partea a doua a lucrării am apelat la metoda teologico-speculativă, pe care se fundamentează și se structurează întreg sistemul teologiei misionare. Încercăm pe această cale să le inoculăm oamenilor ideea că Dumnezeu nu doar ne iubește pe toți ci mai mult se implică în viața noastră. Adam cel Nou a venit și prin învățăturile și viața Sa ne -a arătat că este Dumnezeu Adevărat și Om Adevărat. El se va întoarce să judece omenirea indiferent dacă a înțeles sau nu misiunea, minunile și Jertfa Sa de pe Cruce.

Scopul lucrării Mântuitorului, după mărturia Sfintei Scripturi, este să creeze *omul cel nou* (Efes, 2,10, II Cor 5, 6) înlăturând consecința păcatului care a însemnat ruperea legăturii cu Dumnezeu, altfel spus, slăbirea chipului lui Dumnezeu în om și pierderea sfințeniei, a curăției și a putinței de a nu muri.

În cea ce privește alegerea titlului, cititorul avizat ar putea la prima vedere să se gândească la o altă încercare de abordare a temei antropologiei creștine mai ales că, în contextul actual, problema omului se află din nou în centrul preocupărilor teologilor, filosofilor și oamenilor de știință. Metafizica, cunoașterea, sociologia, psihologia, filosofia culturii și mai nou antropologia se regăsesc din plin în majoritatea mijloacelor de comunicare actuale. Omul a redevenit cel mai complex univers.

Deși am fost tentați la o analiză strict antropologică din toate punctele de vedere totuși am considerat că textul: *făcutu-s-a omul cel dintâi, Adam, cu suflet viu; iar Adam cel de pe urmă cu duh dăător de viață* (I Cor. 15, 45) poate fi interpretat și într-un sens mai larg, anume acela de a prezenta în toată măreția Sa, chipul Fiului lui Dumnezeu.

Păcatul originar a făcut necesară o restaurare a firii omenești în harul pe care-l pierduse, iar meritul acestei restaurări îi aparține lui Hristos. Prin Înviere și îndumnezeire, firea umană a lui Hristos s-a umplut deplin de Duhul dumnezeiesc și devine transmițătoare a energiei Sale necreate, mântuitoare, către toți cei ce cred în El. Din acest motiv cercetarea noastră s-a concentrat pe două idei fundamentale care în final să contureze un Adam restaurat prin jertfă, dar și un Adam care împăcat cu Dumnezeu se luptă să ajungă la desăvârșire.

Referindu-ne și la utilitatea practică a cercetării noastre, trebuie spus că literatura de specialitate românească are ca punct de plecare lucrarea Pr. G.T. Marcu, *Antropologia paulină*, apărută la Sibiu, în anul 1941. Deși de atunci și până în prezent s-au publicat diverse studii și lucrări de specialitate totuși nimeni nu a reușit să depășească această lucrare de referință. Antropologia paulină și-a găsit loc și în paginile acestei cercetări fără însă a intra în detaliile atât de numeroase pe care Sfântul Apostol Pavel le-a dezvoltat în epistolele sale. Am vrut mai degrabă ca cititorul să înțeleagă și mai ales să conștientizeze că omul are un exemplu în Persoana lui Adam cel Nou care îi oferă toate mijloacele pentru o renaștere în tot ceea ce presupune ființa umană și îi permite să se desăvârșească.

Din aceasta perspectivă, noutatea științifică pe care sperăm să o aducă acest proiect este dorința de sistematizare sincretică a învățăturilor despre cei doi Adami din perspectivă biblică și patristică, recuperarea învățăturii Părinților, lămurirea unor aspecte mai puțin afirmate, precum

² Pr. Ioan G. Coman, *Testament*, în „B.O.R.”, CXV (1997), nr. 1-6, p. 242

problema „fraților Domnului”, a minunilor săvârșite de Iisus Hristos care au pus în lucru manifestarea credinței în El, a eshatologiei creștine care este centrul credinței, lumina care se răspândește pentru întreg răsăritul noilor zile așteptate. Adam cel Nou îi mântuiește pe oameni întrucât se extinde în ei și îi încorporează în Sine, făcându-i mădulare ale Trupului Său tainic. Biserica este extinderea comunitar-sobornicească a lui Hristos cel înviat în oameni, în care se realizează treptat asimilarea oamenilor cu Acesta prin Duhul Sfânt, care îi păstrează și îi dezvoltă ca persoane distincte cu o individualitate a lor atât în fața lui Dumnezeu, în actul credinței, cât și în fața celorlalți membri ai Bisericii.

Prin Adam cel Vechi moștenim moartea ca plată a păcatului iar prin Adam cel Nou dobândim viața, El fiind începătura învierii celor adormiți, fiind Cel ce a înviat din morți. Dacă am face o paralelă între cei doi vedem că ambii plătesc cu moartea și după o veche tradiție orientală, trupul primului este îngropat pe Golgota locul unde va plăti pentru el Noul Adam care biruie cu moartea Sa moartea ca plată a păcatului. Biruința morții nu o poate realiza decât Noul Adam care din iubire față de oameni îndură toate nedreptățile și suferințele lăsându-se răstignit pe Cruce.

Studiul oarecum interdisciplinar pe care am încercat să-l imprimăm acestei lucrări a necesitat un volum imens de muncă și cercetare, ca de altfel orice încercare de sinteză. Bibliografia și notele bibliografice oferă lucrării argumente suficiente pentru un studiu care nu a putut acoperi toate aspectele problematicei studiate. În acest demers de un mare folos au fost studiile mai vechi sau mai noi aparținând teologilor români sau din străinătate care s-au aplecat cu rigurozitate și uneori cu patimă confesională asupra acestui subiect. Opțiunea de analiză nu a avut ca prioritate problematica interconfesională deoarece ne-am propus ca lucrarea să exprime în primul rând viziunea ortodoxă despre Mântuitorul Iisus Hristos.

Țin să precizez că această lucrare a fost elaborată cu sprijinul, îndrumarea, sfaturile și sugestiile, ÎPS Sale, Prof. Univ. Dr. Î.P.S TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului căruia îi adresez recunoștință și mulțumire pentru răbdarea, optimismul și gândurile bune pe care cu părintească grijă, mi le-a oferit întotdeauna. Aceleași gânduri se adresează tuturor aceluia, care de-a lungul timpului, într-un fel sau altul, m-au ajutat pentru a putea finaliza acest demers.

După cum s-a menționat anterior după introducerea generală ce-și dorește a obișnui cititorul cu tema propusă spre tratare lucrarea continuă cu partea I dedicată lui Adam cel Vechi.

În Capitolul I intitulat: *Creația părinților Adam și Eva și căderea lor în păcat* am dorit a arăta că de la început omul a fost liber liber, tocmai pentru că este chipul Tatălui fiind înrudit, prin chiar alcătuirea sa, cu cerul și cu pământul. În virtutea acestei libertăți el a greșit. Liberul arbitru aparține structurii sale ontologice și nu dimensiunii morale a omului. Deși au existat multe încercări pentru a exprima și a explica etimologia și semnificația numelui Adam, totuși opiniile cercetărilor au rămas neuniforme, ba chiar controversate. Facerea precizează în mod clar, prin forma ebraică „ha adam”, că Adam - , înseamnă „om, omenire” iar substantivul de la care derivă este -adamah “sol, țărână, pământ, țară”(Fac.2,7). Eva – „Chawah” care spre deosebire de Adam a fost zidită din coasta lui Adam, înseamnă viață.

Neascultarea Evei la îndemnul șarpelui atrage după sine căderea lui Adam, dar chiar din momentul căderii sale, Dumnezeu are în vedere răscumpărarea viitoare căci el se adresează lui Satan cu aceste cuvinte: *Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; aceasta îți va zdrobi capul, dar tu îi vei înțepa călcâiul*, (Fac. 3,15).

Omul trebuia pedepsit, dar Dumnezeu îi oferă posibilitatea învingerii morții prin dăruirea unui Împăciuitoare. Acesta va lua chip de om și va șterge păcatul neascultării față de Dumnezeu, fiind numit în Vechiul Testament „Mesia – Unsul lui Yahweh”() după textul ebraic și aramaic³ și „Hristos” (Χριστός) după textul grecesc al Septuagintei. Mântuirea anunțată prin Protoevanghelia din Cartea Facerea 3, 15 este începută de oameni special aleși ca

³ „The Interpreter's Dictionary of the Bible”, Vol. I. A-D, Abingdon Press, Nashville, 1993, p. 360

să pregătească omenirea pentru venirea Fiului Său. Păcatul primordial al protopărinților noștri a cauzat o predispoziție continuă către păcat omenirea devenind ostilă și contrară ideii de bine pe care o va accepta din ce în ce mai greu. Astfel, lucrarea lui Dumnezeu a însemnat o luptă continuă de atenuare a predispoziției omului către păcat și menținerea în granițele moralității pentru venirea Fiului lui Dumnezeu.

Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale (Fac. 3,17). Aceasta este pedeapsa Creatorului către Adam, rădăcina umanității, pentru păcatul său; el primind condamnarea pe care a transmis-o, ca și copacul unor ramuri, urmașilor săi; De aceea, Apostolul Pavel zice că pedeapsa aceasta a intrat în lume printr-un singur om și a trecut apoi, la toți oamenii - căci au păcătuit (cf. Rom.5,12). Pământul care la porunca Domnului, dăduse la început vegetații abundente și necesare, s-a umplut de spini și de măracini iar omul a fost nevoit să-și câștige existența cu prețul sudorii și trudei sale, conform dictonului: *cine nu vrea să muncească nu va mânca*. (II Tes.3,10).

Nici Eva nu a scăpat de pedeapsă: *Voi înmulți mereu necazurile tale, mai ales în vremea sarcinii tale; în dureri vei naște copii; atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni*. (Fac. 3,16). Dar acești copii născuți în durere vor fi fericirea ei, pedeapsa devine o recompensă. Refuzând o viață liniștită, Eva a preferat să fie curioasă, ambițioasă, îndrăzneată, trăsături caracteristice ale marilor inventatori, ale cuceritorilor și ale conducătorilor. Prin ea au intrat în lume muncă fără de care nu există plăcere, pudoarea fără de care nu există iubire, iubirea fără de care nu există viață. Cabaliștii vorbesc despre Lilith - , o altă femeie – fiica demonului – care i-ar fi fost dată lui Adam înaintea Evei și care ar fi mama lui Cain.⁴ Termenul apare și la Isaia 34, 14, dar la plural: *Și demonii vor sta fața-n fața cu satirii și vor zbiera unul către celălalt; acolo se vor odihni satirii, că loc de odihnă și-au aflat*. Creatura a vrut cu orice preț să devină egala lui Adam și a preferat să-l părăsească decât să i se supună. Eva a obținut, fără să vrea lucrul acesta, singura egalitate a bărbatului cu femeia și anume: suferința. Am putea spune, în termeni contemporani că Eva este prima feministă din istorie.

Pedeapsa șarpelui este multiplă: el nu va mai putea vorbi, nu va mai putea merge, nu va mai mușca pământul și chiar în lumea de dincolo unde toate ființele sunt răscumpărate, el va fi alungat din Pământul Sfânt atâta vreme cât Israel va urma voia lui Dumnezeu (Fac.3,14-15). În fapt șarpele reprezintă răul, iar prima întâlnire cu răul aduce pierderea imediată a luminii.

Cuvântul lui Dumnezeu, Adam cel Nou a înfrânt moartea adusă de păcatul strămoșesc pe care o moștenesc toți oamenii indiferent de rasă, religie și poziția lor geografică. „Moartea” este în limba ebraică la genul masculin, în denumirea sa „maveth”⁵ fiind cuprinsă și ultima literă a alfabetului ebraic lucru descoperit de proorocul Iezechiel care arată și forma grafică a crucii și sensul acesteia de semn, și anume litera ‘thau’ sau ‘tav’. De asemenea, și în alfabetul vechi grec litera ‘tau’ avea forma unei cruci. Acest semn al Crucii este altarul de jertfă pe care a fost răstignit Mântuitorul Hristos ca jertfă pentru salvarea oamenilor de suferințele provocate și susținute de păcat.

Capitolul al II-lea, Protoevanghelia ca început al chemării oamenilor la mântuire încearcă să demonstreze că această primă veste bună se constituie de fapt într-un început al revelației care-L va avea în centru pe noul Adam-Împăciuitorul cerului cu pământul, revelație care va cunoaște noi etape, mereu ascendente până ce va veni Cel vestit (Fac. 3, 15) care va și încheia revelația. Pe parcursul întregii revelații, Dumnezeu pregătește pentru om împărăția pe care totuși nu i-o oferă decât dacă și-o dorește, face un minimum de efort și în consecință apar mereu invitații din partea lui Yahwe de a intra cu omul Avraam, într-un parteneriat de alianță, ce se va continua și cu descendenții acestuia. Pentru dreapta credință Avraam a fost ales de

⁴ Tishby, Isaiah. *The Wisdom of the Zohar: An Anthology of Texts*, Vol. II, „Samael and Lilith”, *Lilith in the Cities of the Sea*. New York, Oxford University Press, 1989

⁵ A se vedea Francis Brown, Edward Robinson, *The New Brown - Driver - Briggs - Gesenius Hebrew and English Lexicon With an Appendix Containing the Biblical Aramaic*, Hendrickson Publishers, 1979, p 559-560

Dumnezeu pentru a pregăti un popor ce urma să-l primească pe Mesia, Adam cel Nou. Patriarhul este chemat ca să vină în Canaan, (Fac. 12, 1-2) țara urmașilor săi din rândul cărora se va naște izbăvitorul lumii – Fiul lui Dumnezeu. Alesul lui Dumnezeu are o credință deosebită de politeismul locuitorilor din Urul Caldeii și ea va fi testată prin chemarea tainică a divinității de a-și sacrifica pe Isaac fiul care s-a născut când el și Sarra erau înaintați în vârstă (Fac. 22, 2-3). Urmașii săi nu sunt numai din neamul său ci și din alte neamuri, ca descendenți spirituali la care se referă și Mântuitorul Iisus Hristos în Noul Testament.

Începutul chemării la mântuire îl constituie făgăduințele făcute mai întâi patriarhului Avraam, apoi fiului său Isaac și ulterior nepotului său Iacov (Fac. 12,2; 17,6; 22,17). Din descrierile lui Moise cuprinse în cartea Facerea aflăm că un Dumnezeu – necunoscut, puternic, despre care nimeni nu auzise și nimeni nu avea nici cea mai mică idee – se revelează lui Avraam. El îi vorbește, îi poruncește să părăsească localitatea Haran și să se îndrepte către un ținut pe care El urma să i-l indice, numit *țara în care curge lapte și miere* (Deut. 26,9). Pentru Avraam care înseamnă „tatăl înălțimii” și devine mai târziu „tatăl mulțimii”, este vorba de Unicul Dumnezeu, chiar dacă pe moment Îl percepe ca fiind unicul Dumnezeu al familiei sale. Esențialul este unicitatea lui Dumnezeu, ca noutate extraordinară în istoria religiilor. Aceasta este originalitatea credinței monoteiste adusă oamenilor de micul clan al păstorilor conduși de Avraam. Trebuie să fim mai puțin critici cu Avraam și cu oamenii din această „preistorie religioasă” și să apreciem ce greu le-a fost să accepte și să înțeleagă noțiuni atât de diferite față de cele tradiționale.⁶

Ceea ce s-a întâmplat cu Avraam nu poate fi comparat cu nimic. Atașamentul profund față de Unicul său Dumnezeu, Dumnezeu al dreptății și purității, va face posibilă angajarea credinciosului pe calea ce urcă spre o viață morală, religioasă, socială din ce în ce mai nobilă. Căderile vor fi multe. Dar credinciosul în Yahwe se va ridica, de fiecare dată mai înțelept, cu conștiința datoriei tot mai clară în mintea lui, cu o dorință puternică de a se înălța și mai sus. Dinamismul acesta spiritual nu există decât la poporul lui Israel și reprezintă originalitatea, forța interioară, puterea spirituală a poporului ales. De-a lungul istoriei, toate marile imperii au lăsat impresia că pot distruge, pot anihila Israelul: numai că imperiile cum a fost cel al faraonilor au pierit, iar Israelul a rămas.⁷

Prin cuvintele *Și Eu voi ridica din tine un popor mare* (Fac. 12, 2), Dumnezeu îi poruncește lui Avraam ca să pornească spre sud. Potrivit făgăduinței el va ajunge un popor mare chiar dacă la acea vreme Avraam nu avea copii iar Sarai, soția lui, era sterilă. Se putea presupune că trimiterea era făcută lui Lot, nepotul său, care, după normele arameene, putea perpetua numele. Numai că atunci acest popor nu ar fi putut fi considerat ca fiind „ieșit” din Avraam, cel puțin în sensul literal al expresiei. Aici însă intervine puterea divină care ajută pe cel credincios să-și poată împlini dorința de a avea urmași chiar dacă este trecut cu mult peste vârsta fertilității.

În promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam se mai arată că: *„Țara aceasta o voi da urmașilor tăi”* (Fac, 12, 7). Aici nu este vorba de protecția acordată de Dumnezeu lui Avraam sau familiei sale, ci trebuie avut în vedere un plan special al lui Dumnezeu simplu și măreț în același timp: binecuvântarea copiilor și a urmașilor acestora care se vor naște din el în veci, adică cei care vor forma poporul ales. Întreaga istorie a lui Israel – o națiune condusă de Dumnezeu – este în germene în cuvintele pronunțate în valea Sichemului. De acum, Domnul stăpânește un popor pe acest pământ, prin care se va desăvârși ascensiunea religioasă și morală a omului care coincide cu începutul unei aventuri lungi, dureroase, grele: istoria lui Israel.

Pentru credința lui, Dumnezeu s-a arătat lui Avraam în multe teofanii, ca să-l asigure de ajutorul lui. Prin multele revelații, Dumnezeu îl încurajează pe Avraam în momentele grele dar și îi pune credința la încercare. Credința se confirmă atunci când Avraam ascultă de porunca

⁶ Gerard Nahon., *Les Hebreux, Coll. "Le Temps qui court"*, Editions du Seuil, Paris, 1963, p. 53.

⁷ H.Gaubert, *Abraham, l'ami de Dieu, coll."La Bible dans l'Histoire"*, Paris, 1964, p. 89.

prin care propriul și unicul fiu să fie jertfit pe muntele Moria. Locul unde îngerul Domnului l-a oprit să-l jertfească pe Isaac, este numit de Avraam „*Iahve ire*”, adică „*Dumnezeu poartă de grijă*” sau „*în munte Domnul se arată*” (Facere 22, 14). De fapt, deși nu s-a materializat, sacrificiul a fost virtual oferit ca intenție, fiindcă patriarhul a arătat sinceritate și neșovăire.

Toate făgăduințele spirituale făcute lui Avraam, trebuie considerate ca un dar gratuit, ca o mărturie a bunăvoinței lui Dumnezeu. Dar, după cele petrecute la muntele Moria, după drama de acolo, Yahweh decide să se angajeze printr-un fel de contract care nu mai este unilateral căci ceea ce se petrecuse acolo a probat credința patriarhului. De aceea el este cel care a pus bazele istoriei poporului ales. De acum înainte, urcușul duhovnicesc este deschis omului, care până acum fusese înlănțuit în adâncurile materialismului politeist. Sacrificiul lui Isaac, oprit de Dumnezeu în ultima clipă, deschide calea spre un alt Sacrificiu, care se va petrece peste o mie opt sute de ani. Nu este greu să înțelegem că scena de la Moria reprezintă o prefigurare a evenimentelor de pe Golgota.

Una dintre figurile luminoase și misterioase în același timp ale Vechiului Testament este aceea a lui Melchisedec, regele din Salem. Cartea Facerii îi acordă un spațiu restrâns, dar plin de semnificații (Fac.14, 18-20). De asemenea, Psalmul 109 vorbește despre Melchisedec ca despre *preotul în veac*. Epistola către Evrei în schimb, îi acordă acestuia o amplă dezvoltare (Evr. 5). iar creștinii găsesc în el imaginea sacerdoțiului lui Iisus Hristos și premisele Bisericii neamurilor.⁸

Promisiunile lui Dumnezeu nu s-au oprit la Isaac ci odată cu patriarhul Iacov Sfânta Scriptură consemnează două făgăduințe (Fac. 28,14 ; 32, 12) și o profeție mesianică referitoare la Adam cel Nou, Mesia numit de acesta Șilo-Împăciuitorul care se va ridica din seminția lui Iuda : *Nu va lipsi sceptru din Iuda, nici toiag de cârmuitor din coapsele sale, până ce va veni Împăciuitorul, Căruia se vor supune popoarele. Acela își va lega de viță asinul Său, de coardă mânzul asinei Sale. Spăla-va în vin haina Sa și în sânge de strugure veșmântul Său!* (Fac. 49, 10-11)

Adam cel Nou este prezent indirect și în textele care privesc pe Iacov, primul fiind încadrat în relatarea rugăciunii patriarhului care invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru a fi salvat din mâinile fratelui său Isav care dorea sa-l ucidă. Răspunsul primit de la Dumnezeu este o repetare din nou a făgăduințelor făcute lui Avraam în textul profeției vorbindu -se de înmulțirea poporului ca nisipul mării care nu va putea fi numărat vreodată din cauza mulțimii sale (Fac. 32, 12).

Având în vedere locul pe care îl ocupă în cartea Facerea, prima făgăduință este legată de visul în care o scară, sprijinită pe pământ și cu vârful atingând cerul era plină de îngerii lui Dumnezeu care se suiau și se pogorau pe ea (Fac. 28, 13). Dumnezeu îi făgăduiește din capul scării că pământul pe care doarme îl voi da lui și urmașilor iar aceștia vor fi mulți ca pulberea pământului. Ei se vor întinde la apus și la răsărit, la miazănoapte și la miazăzi, și vor binecuvântați întru aceștia toate neamurile pământului (Fac. 28, 14).

Tot la acest capitol este descrisă personalitatea proorocului Moise și calitățile de excepție ale acestuia care-i permiteau să stea de vorbă cu Dumnezeu. În muntele Horeb, Dumnezeu i se descoperă pentru întâia oară cu numele de – *Domnul* sau *Eu sunt Cel ce sunt* (Ieș. 3,14). Acest nume evidențiază existența suverană a lui Dumnezeu și se fundamentează pe consonanța verbului „*hayah*” – a fi și pe cuvântul (Yahweh). Aproximarea de Dumnezeu l-a făcut pe Moise să primească puterea facerii de minuni însă el, spre deosebire de Adam cel Nou care săvârșește vindecări, exorcizări, învieri din morți și control asupra naturii prin puterea Sa dumnezeiască, face minuni prin voința sau porunca Domnului.

Locul lui Moise a fost luat de Iosua Navi care anterior purtase numele de Osia (Num. 13,9). De altfel și în vremea Patriarhilor, Yahweh schimbase numele lui Avraam și al soției

⁸ Pr. Dr. Mircea Chialda, *Melchisedec-preot-rege din Salem*, Caransebeș. 1940, p. 9

acestui în Avraam și Sarra, pentru a marca schimbarea spirituală profundă a celor doi. De data aceasta, Moise decide ca Osia (Num. 13,9) să se numească Iosua cel care avea să cucerească efectiv Canaanul.

Ca tip al lui Mesia comentatorii îl consideră pe Iosua sau Iehoșua care se aseamănă cu Iisus. Astfel, Iosua este un tip al Iisus Hristos căci numele de Iosua, care se traduce „mântuirea lui Yahweh”, cu accentul pus pe ideea salvării, este aproape identic cu acela al lui Iisus Hristos – Adam cel Nou (cf. Num. 13, 16; 14, 6). Mai mult chiar, Septuaginta și unele pasaje din Vulgata nu găsesc nicio diferență în reproducerea dată (Eccl. 46, 1; F.A. 7, 45 ; Evr. 4, 8).

Ajungând mai departe la perioada tranziției de la teocrație la regalitate, pe firul roșu care leagă pe Adam cel Vechi de Adam cel Nou, descoperim că de la moartea lui Moise și până în vremea prorocului Samuel (sec. XIII—XI î.Hr.) ideea mesianică este reprezentată doar de profeția Anei mama judecătorului Samuel care vestește judecarea neamurilor până la marginile pământului. Așa-zisa «*Cântare a Anei*» în care se vorbește de «*înălțarea cornului Unsului său*» (I Regi 2, 10) îl prezintă pe Mesia care poartă denumirea specifică Vechiului Testament, aceea de - *Unsul*, termen care desemna o persoană sfințită, închinată lui Dumnezeu, adică pe cel ce primea duhul lui Dumnezeu. Pentru că erau consacrați prin ungere sfântă, acest nume îl purtau regii, arhierii, ori preoții ca reprezentanți sau trimiși ai lui Dumnezeu în mijlocul oamenilor. Cu timpul, această denumire de «*Unsul*» a fost dată numai lui Mesia cum se poate observa și în textul acestei profeții în care Mesia în calitatea sa de rege, arhieru și profet activează în numele Celui Preaînalt și va atinge culmi de glorie spirituală nebănuite. Nivelul înalt pe care persoana lui Mesia, ca Unsul lui Dumnezeu îl va atinge este scos în evidență de textul profeției prin folosirea cuvântului «*corn*».⁹

Profețiile vechi-testamentare vor cunoaște o intensificare deosebită în timpul regilor David și Solomon și ele au în vedere persoana lui Mesia, Întemeietorul împărăției veșnice pe care El o va stăpâni. Lucrarea Sa mântuitoare constă în încheierea Legământului veșnic.

Regele David este beneficiarul și continuatorul Legământului în perioada sa regală Israel consolidându-se și devenind înfloritor. După ce l-a ales pe David să fie rege peste Israel, Yahweh a făcut legământ așa cum făcuse și cu predecesorii săi: *Căci legământ veșnic a încheiat El cu mine* (II Regi 23, 5).

Descendența davidică a lui Mesia este marcată de ebraicul «*zer'a*» — sămânță, cuvânt care are în vedere persoana Mântuitorului, deoarece numai El poate domni în veci și împărăția Sa va fi fără de sfârșit (II Regi 7, 16).

Capitolul al III-lea, Despre Adam cel nou – Mesia Hristos la profeții Vechiului Testament se axează pe reliefarea și interpretarea unor texte profetice cu valențe directe sau doar aluzii mesianice. Una din învățăturile fundamentale ale Noului Testament este aceea că Iisus Hristos, Adam cel Nou este împlinirea Vechiului Testament. Autorul cărții către Evrei sugerează faptul că Hristos este moștenitorul tuturor lucrurilor despre care a vorbit Dumnezeu prin prooroci (Evr. 1, 1-2). Iisus Însuși a afirmat că El a venit să îplinească Legea și Proorocii (Mt. 5,17) iar după învierea Sa, le-a demonstrat urmașilor Săi din Legea lui Moise, Profeți și Psalmi că Dumnezeu a profețit cu mult timp înainte tot ce avea să se întâmple cu El (Lc. 24, 25-27, 44-46).¹⁰

Una din misiunile proorocilor este aceea de a proclama mântuirea care va fi adusă de Adam cel Nou după cum se spune în Faptele Apostolilor: *Despre Acesta mărturisesc toți proorocii, că tot cel ce crede în El va primi iertarea păcatelor, prin numele Lui* (F.A. 10, 43)

În centrul profețiilor mesianice ale cărții lui Isaia se află textele despre Mesia, numit Ebed-Yahweh, care sunt cuprinse în cinci pericope: Is. 42, 1-4; 44, 1-6; 49, 1-9; 50, 4-9; 52, 13-53. În centrul acestor pericope se situează capitolul 53, care se referă la opera de mântuire a

⁹ Pr. Prof. Vl. Prelipceanu, *Probleme sociale în Vechiul Testament*, în „S.T.”, nr. 1-2, 1949, p. 86.

¹⁰ Pr. Prof. N. Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 99

lui Mesia ce se va naște din Fecioară (Is. 7,14), care suportă suferințele din cauza păcatelor pe care le-a luat asupra sa la botezul Său.

În urma jertfei Robului Domnului, Ieremia prevestește încheierea un nou legământ înscris în inimă (Ier. 31,31). Profetul mărturisește sub inspirație că *Odrasla dreaptă* din David este Mesia – Noul Adam care va domni cu înțelepciune și pe pământ va judeca cu dreptate (Ier.23, 4-5).¹¹

La profetul Iezechiel textele mesianice descoperă în viitor o nouă eră inaugurată de venirea în lume a Mântuitorului Hristos care este asemănat cu vlăstarul luat din vârful cedrului și semănat pe un munte înalt. Din acesta se dezvoltă un copac înalt și viguros în care se vor odihni și vor locui felurite păsări. (Iez. 17, 22-24)

Ceea ce este specific epocii mesianice întemeiate de Adam cel Nou este apariția apei curățitoare care spală toată întinarea adusă de păcat. Apa botezului va schimba inimile de piatră în inimi de carne: *Și vă voi stropi cu apă curată și vă veți curăți de toate întinăciunile voastre și de toți idolii voștri vă voi curăți. Vă voi da inimă nouă și duh nou vă voi da; voi lua din trupul vostru inima cea de piatră și vă voi da inimă de carne. Pune-voi înăuntrul vostru Duhul Meu și voi face ca să umblați după legile Mele și să păziți și să urmați rânduielile Mele .* (Iez. 36, 25-27).

Descoperirea visului lui Nabucodonosor (Daniel cap. 2) în care o statuie este distrusă de o piatră mică, aruncată nu de mâna omului, este prima profeție mesianică a lui Daniel.¹² Simțind apropiindu-se sfârșitul perioadei celor șaptezeci de ani pe care Dumnezeu o prezisese prin profetul Ieremia (Ier. 25, 11; 36, 10), Daniel se ruga cu lacrimi și post pentru păcatele sale și ale poporului său, implorând mult milostivirea lui Dumnezeu (Dan. 9, 2).

Chipul mesianic al lui Adam cel Nou este suficient de bine zugrăvit pentru a înțelege misiunea și lucrarea lui Mesia în lume și prin cărțile profeților mici. După Osea, Adam cel Nou va veni din nou din Egipt. (Os. 11, 1-4 ; Mt. 2, 15. Profeția s-a împlinit în evenimentele de la nașterea lui Iisus Hristos. Fuga în Egipt împlinește profeția lui Osea, Mesia fiind Hristos cel din Noul Testament.¹³ Amos vestește și el venirea lui Mesia văzută ca o restaurare a casei lui David sau ca întoarcerea din robie urmată de o viață liberă și plină de (Amos 9, 11).

Locul nașterii Domnului a fost profețit numai de profetul Miheia ca fiind Betleemul (Mih. 5,1) în timp ce Ioil amintește revărsarea Duhului lui Dumnezeu în Biserica universală a lui Iisus Hristos: *Dar după aceea, vărsa-voi Duhul Meu peste tot trupul, și fiii și fiicele voastre vor profeți, bătrânii voștri visuri vor visa iar tinerii voștri vedenii vor vedea* (Ioil 3,1). Cartea profetului Avdie are și ea valoare mesianică anunțând distrugerea Edomului în timp ce Ierusalimul va fi centrul împărăției spirituale în care stăpânește Împărăția lui Dumnezeu.

Petrecerea celor trei zile și trei nopți de către profetul Iona în interiorul peștelui, este prefigurarea morții și Învierii lui Iisus Hristos. Lucrul acesta este confirmat de Însuși Mântuitorul nostru: *Neamul acesta este un neam viclean; cere semn, dar semn nu i se va da decât semnul proorocului Iona. Căci precum a fost Iona un semn pentru niniviteni, așa va fi și Fiul Omului semn pentru acest neam. Regina de la miazăzi se va ridica la judecată cu bărbații neamului acestuia și-i va osândi, pentru că venit de la marginile pământului ca să asculte înțelepciunea lui Solomon; și iată, mai mult decât Solomon este aici* (Mt.12, 39-40; Lc. 11, 29-31).

Profeția lui Naum s-a împlinit și ea căci cetatea Ninive se va transforma în ruine și odată cu ea și imperiul care a înfricoșat multe din popoarele Vechiului Orient lăsând o

¹¹ Pr. Prof. Dr. Vladimir Prelipceanu și alții, *Studiul Vechiului Testament....*, pp. 241-243

¹² Petre Semen, *Introducere în Teologia Profeților scriitori*, Edit. Doxologia, Iași, 2010., p.137

¹³ Sergiu Vasile Blaj, *Episodul Nașterii lui Iisus Hristos în profețiile Noului Testament, Dimensiunea profetică a întrupării*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai., Theologia Orthodoxa*, anul LVI, nr. 1/2011, p. 58

învățătură mesianică importantă căci cuvintele lui Naum *în zi de necaz* (Naum 1,7) sunt asemuite de Fericitul Ieronim cu ziua judecății viitoare a lui Dumnezeu asupra omenirii.¹⁴

Termenii eshatologici folosiți de profetul Avacum (2,2-4): „timp, sărbătoare” (moed) și „sfârșit” (keț) amintesc de „plinirea vremii” (Gal. 4,4) când Adam cel Nou s-a întrupat din Fecioara Maria dar indică și judecata de la sfârșitul veacurilor când Hristos va nimici pe Antihrist. Însuși Sfântul Apostol Pavel recunoaște caracterul mesianic al profeției lui Avacum în Epistola către Evrei 10,13: *Și așteaptă până ce vrăjmașii Lui vor fi puși așternut picioarelor Lui*.

Unii profeți, în cărțile lor vorbesc de Yom Yahweh (Ziua Domnului) așa cum găsim și la profetul Sofonie. Tot la această zi se referă și profeții Isaia, Amos, Obadia și Maleahi. Există speranță prin credință și pocăință iar cei care au rămas credincioși credinței neamului indiferent unde s-ar afla *poate veți fi iertați de ziua mâniei Domnului*, le spune Sofonie (2,3). Asemănător cu Maleahi (1,11), textul anticipează libertatea omului de a se închina în „duh și adevăr”.

Vestea ce bună adusă de Agheu este aceea că Mesia va sălășlui în templul rezidit iar Zorobabel va fi purtătorul speranțelor mesianice: (Agheu 2, 21-22) Deși este încadrat în rândul profeților mici, Zaharia oferă cele mai multe detalii despre viața și activitatea Lui Mesia. Astfel, tabloul descris în capitolul 11 în care este prezentată ideea mesianică este dezolant. Pământul lui Israel este pustiit de dușmanii care l-au invadat (Zah. 11, 1-3). Zaharia primește porunca să aibă grijă de turma sortită pieirii: *Paște oile de junghiat* (Zah. 11, 4). Profetul, înarmat cu două toiege, numite “Îndurare” și “Legământ”, apără turma și o ține unită. Dumnezeu, într-o lună distruge trei păstori, adică trei popoare: caldeeni, perși și greci; îi abandonează pe evrei și nenorocirile vor da peste ei: *Nu vă mai pasc! Cea care este de murit să moară, cea de pierit să piară, iar oile care vor mai rămâne să se sfâșie între ele!* (Zah. 11, 9). Le cere o plată și primește un salariu de sclav – 30 de arginți. Domnul poruncește lui Zaharia să arunce suma aceasta în visteria templului pentru olar, iar alianța cu poporul evreu este ruptă (Zah. 11, 12-14). Profeția lui Zaharia s-a împlinit în Noul Testament în momentul în care Mesia, nerecunoscut de ai Săi, a fost cumpărat cu 30 de arginți; Având muștrări de conștiință Iuda a dus suma aceasta la templu căci el primise arginții de la preoți care la rândul lor au folosit banii pentru cumpărarea Țarinii Olarului pentru ai înmormânta acolo pe cei de neam străin. Poporul ales a fost, din clipa aceea, abandonat de Dumnezeu și lăsat pe mâna romanilor (Zah. 11, 15-17).

Profetul Maleahi, ultimul dintre profeții mici, introduce un element nou prin aceea că vestește un înaintemergător care va pregăti judecata divină și restaurarea. Pentru a salva poporul Său, profetul anunță că înainte de ziua Domnului, Dumnezeu va trimite cuvânt prin Ilie, proorocul Său, care să restabilească iubirea între copii și părinți (Mal 3, 24). Deși Maleahi amintește de Ilie (Mal. 3,23), Înaintemergătorul lui Adam cel Nou va fi Sfântul Ioan Botezătorul, după cum explică însuși Mântuitorul (Mt. 11,4; Mc. 9,2).

Odată cu **capitolul al IV-lea intitulat: Întruparea lui Adam cel Nou, începe partea a doua a lucrării care este dedicată lui Adam Cel Nou - Iisus Hristos**. Întruparea lui Adam cel nou este însoțită de prezentarea stării lumii greco-romane din vremea nașterii lui Iisus Hristos și a Sfinților Apostoli. Din cărțile sfinte ale Vechiului Testament și în special din scrierile profeților reiese faptul că singura soluție de redresare a omului era venire a lui Mesia, Fiul lui Dumnezeu.

În același timp, sistemul religios din vremea sosirii lui Adam cel Nou cuprindea o seamă de secte care la un moment dat au periclitat noua religie. Din fericire, Părinții Bisericii au luat atitudine și au căutat să facă cunoscute erorile și ereziile ieșite din aceste devieri de credință, apărând în felul acesta învățătura cea adevărată și pe cei care o mărturiseau. Se putea

¹⁴ Petre Semen, *Op. Cit*, p.251.

ca, fără vigilența Părinților și scriitorilor bisericești, falsificarea creștinismului să fi pus în pericol opera lui Hristos și a Sfinților Săi Apostoli.

Între aceste grupări pseudo-religioase și sincretiste se detașează mișcarea gnostică care se manifesta și în rândul creștinilor, de care însă era total separată. Era un fel de misticism popular creștin.¹⁵

După unii istorici, creștinismul a apărut în mijlocul unei efervescențe religioase, intelectuale și morale care definea lumea romană a vremii. Spiritele vremii, continuă aceștia își manifestau curiozitatea față de tot ce era nou, erau avide de cunoaștere, dispuse la orice fel de inițiere, deschise ritualurilor de tot felul. Era foarte lesne să apară, într-un astfel de mediu, profeți falși, vrăjitoare, ghicitoare, astrologi, șarlatani și tot felul de impostori care exploatau credulitatea celor din jur, bucurându-se de un prestigiu deosebit.

Dacă gnosticismul a fost la un moment dat un pericol pentru creștinism, el a fost în același timp un puternic stimulent: a grăbit precizarea regulii de credință, a grăbit încheierea canonului Sfintei Scripturi; de asemenea, Biserica creștină a îmbogățit și a dezvoltat cultul său; s-a întărit autoritatea episcopală. Scriitorii și Părinții Bisericii au dus pe culmi stilul polemic. Putem afirma că Biserica creștină nu a avut decât de câștigat în urma confruntării directe cu școlile gnostice.

Conform datelor biblice la „plinirea vremii”(Gal 4,4) s-a întrupat Cuvântul lui Dumnezeu din Fecioara Maria. Întruparea Fiului lui Dumnezeu a avut loc în timp și într-o anumită situație socială, politică, geografică. Acest eveniment s-a petrecut atunci când oamenii au ajuns la o anumită dezvoltare spirituală care să le permită să înțeleagă și să accepte ceva ce nu se mai întâmplase, despre care nimeni nu mai auzise că s-ar fi petrecut pe undeva.

Pentru vindecarea acestor racile sociale ale societății sclavagiste era nevoie de Întruparea Fiului care împlinind profețiile s-a născut din Fecioara Maria. După opinia teologilor ortodocși „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care din Tată S-a născut, mai înainte de toți vecii”, este a doua Persoana a Sfintei Treimi. Noul Testament recunoaște în mod expres divinitatea lui Hristos (In. 1,2) fără să renunțe cât de puțin la monoteismul strict. Nașterea lui Hristos nu este anterioară creației, ci în afara timpului, deoarece noțiunea timpului este legată de cea a creației.

Mântuirea sau răscumpărarea începe cu întruparea Fiului lui Dumnezeu – Iisus Hristos – din Sfânta Fecioară Maria (Mt. 1, 20-24; Lc. 1, 27-47; 2, 7-16) Printr-un *fiat* al Tatălui s-au pus temeliile creației, printr-un alt *fiat* al Mariei s-au reșezat în ordinea originară temeliile zdruncinate și s-a înnoit făptura, restaurându-se și reconfigurându-se conform chipului celui dintâi.

Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu, realizează în persoana ei și ține împreună realități antinomice. Ea este Maică și Fecioară, Împărăteasa cerului și a pământului, Născătoare de Dumnezeu, Pururea Fecioară. De aceea teologii ortodocși afirmă că „nu este atât de simplu să vorbești despre Maica Domnului. Tot ceea ce se leagă de ea sugerează ceva tainic, o taină pe care Biserica nu o dezvăluie, nu o scoate la iveală decât puțin câte puțin. Evanghelia este Vestea cea Bună a lui Hristos cel mort și înviat. Fecioara nu stă în spațiul vestirii, ci în partea întâmpinării; ea se află acum în inima comuniunii sfinților: Slăvirea Maicii Domnului se întretese întotdeauna foarte discret cu slăvirea lui Hristos și a Sfintei Treimi”.¹⁶

Hristos întruchipează sfințenia divină iar Maica Domnului sfințenia umană așa cum afirmă și Evdokimov: „Consacrarea Fecioarei vieții Templului, potrivit vechii tradiții, și mai ales iubirea ei unică față de Dumnezeu, ating în ea o asemenea profunzime și intensitate, încât zămislirea Fiului se înfăptuiește ca un răspuns divin la aprofundarea vieții de rugă, la transparența sa față de energiile Duhului”.¹⁷

¹⁵ Eugene de Faye, *Gnostiques et Gnosticisme*, Paris, 1925, p. 487.

¹⁶ Clement Olivier, *Viața din inima morții*, Edit. Pandora, 2001, p.201.

¹⁷ Evdochimov, Paul, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, Edit. Meridiane, 1992, p.219.

Atenția oamenilor către personajele biblice a fost mereu îndreptată spre amănunte deși Sfânta Scriptură și Sfântă Tradiție oferă informații destul de vagi. Aceștia au fost interesați de originea lui Iisus Hristos, de viața acestuia și a familiei sale: „De-a lungul Evangheliilor, o întrebare revine în mod constant înspre Iisus, ca o maree înaltă ce se lovește de faleză: *Cine ești Tu ? Cine spui Tu că ești ? Ești Tu Acela Care trebuie să vină sau trebuie să așteptăm pe altcineva ?* (Mt. 11, 3).

Unul dintre răspunsurile lui Iisus este acesta: *Înainte ca Avraam să fi fost Eu sunt* (Ioan 8:58).

Deși evangheliile cuprind nenumărate confirmări ale dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu am considerat că viața lui Hristos și a Maicii Domnului poate fi completată cu două scrieri apocrife: Protoevanghelia lui Iacob, despre care se crede că ar avea ca autor pe Sfântul Iacob, fratele Domnului și primul episcop al Ierusalimului și Evanghelia Nașterii Fecioarei Maria. Deși nu sunt recunoscute de Biserică acestea oferă informații care ne-au ajutat să dezvoltăm elemente semnificative din viața Fecioarei Maria și a lui Iosif, despre copilăria Pruncului și despre rudele lui Iisus.

Problema „fraților lui Iisus” se întemeiază pe textele din Evanghelia după Matei unde se spune: *Au nu este Acesta fiul teslarului ? Au nu se numește mama Lui Maria și frații Lui: Iacov și Iosif și Simon și Iuda ?* (Mt 13, 55); *Iată, mama Ta și frații Tăi stau afară, căutând să-Ți vorbească* (Mt. 12, 47);

Dintre Părinții Bisericii, un loc de frunte în formularea învățaturii cu privire la pururea fecioria Maicii Domnului și impunerea ideii că așa-zisii "frați ai Domnului" erau de fapt verii lui Iisus a ocupat Fericitul Ieronim. După opinia acestuia, frații Domnului erau aici verii Săi. Nu ar fi avut o valoare atât de puternică dacă El ar fi spus că „aceștia sunt verii Mei”.

Biserica ortodoxă respinge existența fraților de sânge care, în fond, erau rude. Din ignoranță sau cu rele intenții s-a urmărit anularea învățaturii despre Pururea fecioria Maicii Domnului, favorizând apariția sectelor nazarinenilor și ebioniților.

Întruparea lui Adam cel Nou nu se poate explica rațional deoarece taina nașterii lui Iisus Hristos depășește puterea rațională de înțelegere a omului. Nu se poate înțelege cum Cel Necuprins se cuprinde în sânurile Fecioarei Maria și cum Dumnezeirea se unește cu umanitatea. Toate aceste realități se pot accepta exclusiv prin credință care le acceptă prin prisma faptului că mântuirea se realizează în timp și ea îl angajează pe om să o socotească și să și-o însușească prin har, credință și fapte bune.

Mântuirea se realizează prin femeie căci ea s-a abătut prima de la porunca lui Dumnezeu iar urmașul din Protoevanghelie, Fiul Omului, se va da morții pe a elibera omenirea de sub greutatea și osânda păcatului strămoșesc care s-a transmis din generație în generație.

După cum pururea fecioriei Maicii Domnului nu poate fi explicată rațional în cazul Nașterii Domnului la fel și mântuirea rămâne de necuprins putând fi realizată numai de Fiul lui Dumnezeu Întrupat.

Capitolul al V-lea denumit: „Activitatea publică a Mântuitorului Hristos” reiterează justificarea botezului creștin, înțeles atât ca o repetare a actului săvârșit de Hristos cât și ca o reală întâlnire cu El și o naștere spirituală. Prin botez, se adeverește dumnezeirea Fiului, prin glasul din cer al Tatălui. Evaluarea botezului se face în spiritul textelor patristice care pun în lumină mesajul corect.

Botezul săvârșit și amintit în scrierile Sfintei Scripturi și în gândirea teologică cunoaște trei forme, prima fiind pocăința adică botezul practicat pentru toate categoriile sociale de către Sfântul Ioan Botezătorul. A doua formă se referă la Botezul Domnului moment al teofaniei Sfintei Treimi, Sfântul Duh fiind reprezentat în chipul porumbelului cunoscut ca vestitor al încetării potopului în vremea lui Noe iar acum ca vestitor al încetării robiei păcatului. Botezul cu care s-a botezat Mântuitorul Iisus Hristos nu cuprinde iertarea păcatelor pentru că Adam cel Nou era lipsit de păcat. Spre deosebire de cele două forme amintite anterior Botezul

creștin iartă păcatul strămoșesc și păcatele personale în numele Morții și Învierii lui Iisus Hristos.

În săvârșirea celor trei forme ale botezului este nevoie de apă care este fundamentul de bază al creației deoarece poartă pecetea Sfintei Treimi prin stările în care se află: solidă, lichidă și gazoasă. De aceea în scrierile biblice un izvor de apă este simbolul lui Dumnezeu, izvorul vieții fizice și spirituale.

După botez, Iisus care primise Duhul Sfânt pentru slujirea mesianică a fost condus de Duhul în pustiu (Lc. 4, 1-2, Mc. 1, 12) și sprijinit timp de 40 de zile pentru a putea duce lupta cu diavolul. A mers în deșert pentru ca nu era încă pregătit să intre în lucrarea sa publică. Pustiul sterp al Iordaniei, cel de la nord de Marea Moartă sau ariditatea Mării Moarte erau locuri unde Hristos putea fi singur la fel ca și Sf. Ioan Botezătorul, ca Moise sau Ilie. (Ieș. 24,18, 34:28, Deut. 9,9, 18, 25).

Aici Hristos s-a putut ruga și concentra pe latura duhovnicească, spirituală în timp ce postul i-a asigurat claritatea minții și a spiritului. În acest context sau mai precis la sfârșitul postului El este ispitit deși *Dumnezeu nu poate fi ispitit de rele, nici nu ispitește pe nimeni* (Iacov 1,13). Totuși credința neîncercată nu este o credință puternică iar ceea ce s-a întâmplat cu Adam cel Vechi în Grădina Edenului dovedește acest lucru. Fără ajutorul Duhului și Adam cel Nou ar fi putut păcătui chiar dacă nu ne putem imagina acest fapt. Și totuși, ca Om Adevărat, Hristos ca parte a ființei sale umane avea o voință liberă care putea să-L facă să aleagă greșit.

Predica de pe Munte, rostită de Iisus, după Evanghelia după Matei pe la anul 30, înaintea ucenicilor și a mulțimii, cuprinde preceptele și formulele principale ale religiei creștine. Predica conține Fericirile și rugăciunea Tatăl nostru. Ea poate fi considerată ca un fel de comentariu la cele zece porunci și raportul acestora cu legea mozaică. Textul predicii cuprinde capitolele 5 – 7 din Evanghelia după Matei sau capitolul 6 din Evanghelia după Luca. Subiectele sunt diferite: Fericirile, sarea pământului și lumina lumii, atitudinea lui Iisus față de Lege, despre împăcare, răz bunare, adulter, divorț, jurământ, iubirea dușmanilor, despre dărnicie, despre rugăciune, post, despre comorile cerului, despre ochiul sănătos și cel bolnav, despre felul de a cere ceva de la Dumnezeu; despre insistența rugăciunii când zice: *bateți la ușă*, despre autoritatea lui Iisus.

În Predica de pe munte Fiul lui Dumnezeu ne-a învățat cum să ne comportăm în spirit frățesc față de semenii noștri, dar și cum să ne rugăm. Rugăciunea în Vechiul Testament era redată prin radicalul (palal) – care în traducere înseamnă a se ruga cu sensul de a se pleca pentru a marca modul în care cel ce se roagă trebuie să aibă corpul smerit, plecat către pământ și arătând în felul acesta smerenia și supunerea lui față de Dumnezeu (I Regi 1, 12; III Regi 8, 54).

Deși tendința de a angaja și trupul în rugăciune s-a păstrat în creștinism Mântuitorul a adus o completare desăvârșită rostind rugăciunea Tatăl nostru. În Biserica primară, Rugăciunea Domnească nu era spusă de toată lumea, ci era rezervată numai membrilor desăvârșiți ai Bisericii, ca un privilegiu acordat acestora, fiind considerată o comoară sfântă, păstrată în Biserică.

Mesajul lui Adam cel Nou se adresează tuturor oamenilor chiar și celor din prima fericire numiți *cei săraci cu duhul*. Deși a fost mereu răstălmăcită de cei neștiutori sau răuvoitori, exprimă starea de smerenie a celui sărac. Omul sărac este de fapt un om smerit și aceasta este sensul biblic al cuvântului care provine din cuvântul (ebion) și (dal) ce are femininul (dalah) din radicalul cu sensul de a fi umil, a fi slab. În opoziție cu bogatul care poate ușor cădea în păcatul superiorității (Ieș 23,3; 30,15; Lev. 14,21) săracul se poate considera și ca un neajutorat,¹⁸ și ca urmare, este mai predispus să ceară ajutorul lui Dumnezeu.

¹⁸ Wolf C. U. Poor, în *The Interpreter's Dictionary of the Bible, An Illustrated Encyclopedia*, K-9, Abingdon-Press, Nashville, 1993, p.843.

Tot în Predica de pe Munte, Mântuitorul Hristos scoate în evidență valoarea spirituală interioară a omului pătrunsă de iubirea divină. Ideile fundamentale depășesc barierele dreptății și pun accent pe iubirea față de semenii. Iubirea nu strică Legea Veche ci doar o împlinește, îi respectă normele dar adaugă ceea ce lipsește căci am putea spune că dacă vechile rânduieli erau complete atunci nu mai era de nevoie de o Lege Nouă.

Capitolul al VI-lea cu titlul: “Iisus Hristos - Dumnezeu adevărat și om adevărat” este dedicat reliefării firii dumnezeiești a lui Hristos probată și prin actele de excepție săvârșite cu firea înconjurătoare, în favoarea semenilor Săi, ori asupra propriei persoane.

Mântuitorul Iisus Hristos este și Dumnezeu adevărat, și ca atare El S-a manifestat în istorie cu fapte minunate cu minuni și cu proorocii. Mântuitorul își atesta misiunea Sa religioasă, divină și autoritatea Sa înaintea contemporanilor sau martorilor vieții și activității Sale, care mai apoi au relatat impresiile în diferite scrieri. El însuși afirma despre Sine că este „Fiul al lui Dumnezeu”: *Precum Tatăl scoală pe morți și-I înviază, așa și Fiul pe care voiește îi înviază* (In. 5, 21), sau: *Tatăl Meu până acum lucrează și eu lucrez* (In. 5, 17), tot așa și înaintea arhiereului care-L întreba: *Jură-Te pe Dumnezeul cel viu, ca să ne spui nouă de ești Fiul lui Dumnezeu*, El răspunde: *Tu ai zis!* (Mt. 26, 63-64).

Discipolii săi apoi care-I văzuseră viața și faptele de aproape zi de zi, de la alegerea lor, mărturisesc și ei prin gura lui Petru: *Tu ești Hristos Fiul lui Dumnezeu celui viu* (Mt. 16, 16).

Minunile Mântuitorului au fost anunțate de profeții Vechiului Testament căci după cum ne spune Sf. Irineu, „Profeții au prevestit că Fiul lui Dumnezeu trebuie să Se nască, și cum trebuie să se nască, și unde trebuie să Se nască, și că Hristos este Împărat veșnic. La fel, ei au mai prevestit că va fi dintre oameni, că îi va vindeca pe cei pe care i-a vindecat, că îi va învia din morți pe cei pe care i-a înviat și că va fi urât și disprețuit și prigonit și ucis și răstignit, așa cum a fost urât, disprețuit și ucis”.¹⁹

O minune este definită ca fiind ceva imposibil de realizat pe cale naturală. De fapt, putem spune mai exact că o minune reprezintă un lucru aparent imposibil de realizat din punct de vedere uman. La cuvintele lui Nicodim, care recunoștea dumnezeirea Sa : *Rabbi, știm că de la Dumnezeu ai venit Învățător ; că nimeni nu poate face aceste minuni, pe care le faci Tu, dacă nu este Dumnezeu cu el*. Iisus răspunde : *Adevărat, adevărat zic ție : De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă Împărăția lui Dumnezeu* (In. 3, 2-3).

Exemplele din Sfânta Evanghelie în care Mântuitorul Hristos stăpânește stihiiile naturii sunt completate și confirmate de minunile făcute asupra oamenilor bolnavi și neputincioși, la care se adaugă învierile din morți.

Vindecărilor săvârșite de Mântuitorul în timpul vieții Sale pământești erau fapte reale, dar totodată prefigurări ale marii vindecări realizată în Patima, Moartea și Învierea Sa - vindecarea neamului omenesc de suferința profundă a păcatului și mântuirea de spectrul întunecos al morții eterne.²⁰

Minunile săvârșite de Mântuitorul culminează, după învățătura ortodoxă, cu Schimbarea la față (Mt. 17,1-10; Mc. 9,1-10), Coborârea la iad, și Învierea Lui (Mt. 28,6; Mc. 16,6; Lc. 24,6).

Momentul schimbării la față a Mântuitorului ne situează în centrul hristologiei neotestamentare și al revelației treimice. Schimbarea la față este preludiul morții Sale pe cruce și anticiparea slavei Învierii. Scopul evenimentului este dublu: pe de o parte, întărirea în credință a ucenicilor și pregătirea lor pentru a trăi drama răstignirii, iar pe de altă parte, să le confirme acestora filiația Sa divină. Este vorba despre un eveniment-revelație a Tainei Sfintei Treimi:

¹⁹ Sfântul Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii evanghelice*, trad. de Prof. Dr. Remus Rus, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001, p. 126.

²⁰ Michel Quenot, *Paroles en actes. Les Miracles de Jésus*, Les Editions Saint Augustin, 2008, p. 15.

glasul Tatălui face cunoscută identitatea lui Iisus : *Acesta este Fiul Meu. Ascultați-L*. Iisus face cunoscută divinitatea Sa. Duhul Sfânt, reprezentat de un nor luminos, Îl învăluie pe Iisus.

Învierea a însemnat reconfirmarea Taborului, a faptului că trupul nu mai este material. Pe muntele Tabor care înseamnă „munte înalt, deal” Mântuitorul a confirmat prin lumina care l-a cuprins (Mt. 17,1-10; Mc. 9,1-10), ceea ce spusese despre El că este *lumina lumii*. (In. 8, 12) Învierea este triumful lui Iisus, este dovada dumnezeirii Sale și totodată dovada dumnezeirii religiei întemeiate de El, căci nu în zadar spune Apostolul: „Iar dacă nu a înviat Iisus, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică însă și credința voastră” (I Cor. 15, 14).

Minunile arată că Iisus este Fiul lui Dumnezeu dar Hristos este și Om Adevărat. Umanitatea lui Iisus a fost rareori pusă în discuție, teologii fiind interesați mai mult să discute pe tema divinității Sale. Persoana, numele și lucrarea lui Iisus Hristos sunt fundamentale pentru Biserica creștină, deoarece în centrul istoriei mântuirii despre care ea ne dă mărturie stă Iisus Hristos, cu istoricitatea și mesianitatea Sa incontestabilă.

Ca om, Iisus are și niște limite ale cunoașterii căci era supus acelorași condiții ca orice om. Iisus a luat parte la toate încercările omenești: a cunoscut foamea; dimineța, a doua zi, pe când se întorcea în cetate a flămânzit (Mt 4,18). A cunoscut oboseala, și era acolo fântâna lui Iacov. Iar Iisus fiul ostenit de călătorie, s-a așezat lângă fântână (In. 4,6). De asemenea i s-a făcut somn și dormea ca toți oamenii; furtuna mare s-a ridicat pe mare, încât corabia se acoperea de valuri iar El dormea (Mt.8,26). Iisus a plâns când a auzit de moarte prietenului său Lazăr (In. 11,35). Iisus s-a bucurat la fel ca oamenii: *În acel ceas, El s-a bucurat în Duhul Sfânt* (Lc 10, 20-21). Iisus s-a minunat: „Auzind, Iisus s-a minunat” (Mt .8,10). Din aceste exemple înțelegem că umanitatea Fiului lui Dumnezeu a fost reală și nu o părere.

Doctrina umanității lui Hristos este la fel de importantă ca cea a divinității Sale. Întruparea este actul prin care Dumnezeu Cuvântul a devenit om în persoana lui Iisus, prin lucrarea Duhului Sfânt, născându-Se dintr-o Fecioară. Subliniem faptul că Iisus nu a devenit Fiul lui Dumnezeu prin Întrupare, ci El a fost dintotdeauna Fiul lui Dumnezeu (In. 1, 1-3).²¹

Întrucât Dumnezeu nu pătimește, Crucea și Învierea Mântuitorului Hristos sunt evenimente cosmice care privesc pe fiecare în mod personal, sunt taine ale lui Hristos și ale creștinilor, putătorii numelui lui Hristos și următori ai lui. Sfinții Apostoli vesteau pe Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu răstignit de iudei și înviat din morți de Dumnezeu, abordând diacronic istoria vestirii crucii și Învierii Mântuitorului de către Biserica Sa.

Patimile și moartea Domnului nostru Iisus Hristos constituie actul prin care Fiul lui Dumnezeu cel întrupat răscumpără pe credincioși din osânda păcatului, împăcându-i cu Dumnezeu și deschizându-le calea spre mântuire. Din această cauză ele au o valoare uriașă pentru Biserică și pentru întreaga creștinătate, drept pentru care descrierea lor ocupă un loc considerabil în cele patru Evanghelii și în Cateheza apostolică, precum și în cultul și predica Bisericii Ortodoxe.²²

Lucrarea sa de mântuire însă, Mântuitorul trebuia să Și-o încununeze pe Golgota, prin moartea pe Cruce; de aceea, aici rostește cuvântul bucuriei și supremului triumf: „săvârșitu-s-a”, prin care arată lui Dumnezeu Tatăl izbânda desăvârșită în lupta împotriva păcatului și că a dus la capăt sarcina de a răscumpăra pe oameni și de a plăsmui o nouă omenire.

Paharul suferințelor, primit de la Tatăl în grădina Ghetsimani (Mt. 26, 39; Lc. 21, 42), era acum băut până la fund. Împlinind întreaga rânduială hotărâtă de Dumnezeu pentru toți muritorii, Iisus Hristos anunță acum consumarea Lui Însuși ca jertfă, jertfă prin care va învinge chiar moartea: *Părinte, în mâinile Tale încredințez Duhul Meu* (Lc. 23, 46).

²¹ Cf. D. A. Carson și J. Douglas Moo, *Introducere în Noul Testament*, trad. de Moga Dinu, Ediția a II-a, Edit. Făclia, București, 2007, p. 87.

²² Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Patimile Mântuitorului după Sfintele Evanghelii*, în „S.T.”, nr. 1 -2, 1953, p.76

Hristos întrupat triumfă prin moartea Sa, asupra morții. Din acest moment moartea își schimbă sensul: noi toți cei ce credem de acum murim cu Hristos pentru a trăi cu El în veșnicie. Prin greșeala primului om biblic, păcatul a intrat în lume și prin păcat moartea (Rom. 5, 12, 17; I Cor. 15, 21). De atunci noi toți murim în Adam (15, 22), astfel încât moartea domnește asupra noastră (Rom. 5, 14). Ceea ce dă putere acestui imperiu al morții este păcatul, el este boldul morții (I Cor. 15, 56; Osea 13, 14), căci moartea este rodul său (Rom. 6, 16; 21, 33). Dar păcatul însuși, are în noi un complice: dorința (Rom. 7, 7). Ea este aceea care dă naștere păcatului. Cu alte cuvinte, patimile trupului aduc roadele morții (Rom. 7, 5, 8) și astfel trupul nostru, creatura lui Dumnezeu a devenit trup al morții (7, 24). Cu acest Hristos trecut prin moarte și Înviere ne vom uni noi Biserica sa prin Sfântul Duh.

Hristologia întrupării este strâns legată de doctrina răscumpărării. Mântuirea omului nu ar fi fost posibilă dacă Logosul Întrupat nu ar fi fost în același timp Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Dacă Hristos nu ar fi fost Dumnezeu adevărat firea umană nu s-ar fi restaurat. Lipsit de dumnezeire Hristos nu ar fi putut îndumnezei pe om.²³

Deși prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu toți oamenii s-au mântuit și s-au îndreptat, după căderea în păcatul lui Adam cel Vechi totuși însușirea roadelor răscumpărării de către fiecare om în parte, în Biserică constituie îndreptarea sau mântuirea personală a omului în Hristos că mădular al Bisericii Sale.

Finalul capitolului se focusează pe teologia paulină privitoare la dumnezeirea Fiului și contribuția jertfei sale la mântuirea omului. Printre cei care au căutat aceste raporturi personale cu Dumnezeu s-au aflat în primul rând apostolii și ucenicii Mântuitorului, aceștia fiind contemporani, martori direcți, ai vieții și slujirii lui Iisus Hristos. Între aceștia nici o figură din istoria creștinismului, nu se detașează cu atâta forță ca aceea a Sfântului Apostol Pavel.

Fin exeget al Vechiului Testament, Sfântul Apostol Pavel pune față în față persoana lui Adam cel vechi cu cea a Mântuitorului, pe care Îl numește Adam cel Nou. Dacă prin Adam păcatul și moartea au intrat în lume prin neascultare, prin Adam cel Nou a venit îndreptarea care dă viață prin ascultarea Sa până la moarte: *Precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia* (I Cor. 15, 22). Primul Adam, prin caracterul său psihic, este viu, este în viață, este un suflet care trăiește. Cel de al Doilea Adam, prin caracterul Său duhovnicesc, este dătător de viață. Omul cel nou se înnoiește, după chipul Aceluia Care l-a făcut. Așa spune Sfântul Apostol Pavel: *Și v-ați îmbrăcat cu cel nou, care se înnoiește spre deplină cunoștință, după chipul celui Care l-a zidit* (Col. 3, 10).

În vederea continuării operei de mântuire, Mântuitorul Iisus Hristos a întemeiat Biserica și i-a dăruit cele șapte Sfinte Taine care prin harul divin ajută pe fiecare credincios ca să dobândească împărăția cerurilor.

Opera de mântuire săvârșită de Noul Adam este reliefată și în **capitolul al VII-LEA**, cu titlul ***Iisus Hristos – întemeietor al Bisericii și al Sfintei taine.***

Lucrarea de mântuire se continuă prin Biserică, instituită de Hristos. Începutul Bisericii se leagă de momentul întrupării, apoi al Nașterii și al jertfei de pe Golgota, iar la Cincizecime, își va începe activitatea în timp cu ajutorul harului divin.

Cultul Bisericii creștine a fost instituit de Însuși Mântuitorul, cu puțin înainte de sfârșitul vieții Sale pământești care hrănește și întărește în credincioși credința, nădejdea și dragostea, pregătindu-i pentru a fi cetățeni ai raiului.²⁴

Potrivit învățăturilor dogmatice Sfintele Taine ale Bisericii Sale au fost instituite de Însuși Iisus Hristos. Botezul, taina încorporării noastre în Biserică, în trupul lui Hristos, a fost instituit de Mântuitorul după învierea Sa din morți (Mt. 28, 19; Mc. 16, 15-16), arătându-l absolut necesar pentru mântuire (In. 3, 3, 5; Mc. 16, 16). Prezența deplin transparentă a Duhului Sfânt după înviere, în umanitatea lui Hristos, a făcut posibilă pecetluirea celui botezat cu harul

²³ Fee Gordon, *Exegeza Noului Testament*, Edit. Logos, Cluj-Napoca, 2006, p. 99.

²⁴ Sf. Ioan din Kronstadt, *Liturghia: cerul pe pământ*, Edit. Deisis, Sibiu, 1996, p. 259

Duhului Sfânt în Taina Mirungerii anticipată de Hristos (In. 7, 38) și practică după Cincizecime de apostoli îndată după Botez, prin punerea mâinilor sau Mirungere (Fac. 5, 16; 19, 6) pentru primirea darurilor Duhului Sfânt (Rom. 5, 5; 8, 9, 15; I Cor. 6, 11, 19).

Despre Sfintele Taine, textele biblice sunt mărturie incontestabilă privind instituirea divină a lor de către Mântuitorul Hristos. Ele se petrec în Biserică (lat. *ecclesia* = adunare; gr. *ἐκκλησία* – *ecclisia*) care are o semnificație deosebită din punct de vedere filologic. La evrei adunarea credincioșilor purta numele de „Knesia”. După unii se pierde sensul de locaș al lui Dumnezeu în accepțiunea evreiască de cort sfânt sau de templu în care sălășluiește Dumnezeu, tip al Bisericii din Noul Testament. Aceștia leagă noțiunea de Biserică de cea de Basilica, nume grecesc care se traduce prin rege. (lat. basilica, gr. *βασιλική, ἡ* - basiliki = lăcaș împărătesc de la *βασιλεῦς* - *basileus* = rege), casa Domnului (lat. *Domus Dei*), Regele ar fi de fapt conducătorul văzut al Bisericii care oferă recomandări pentru oficierea cultului divin substituind în acest fel pe Regele Regilor, Iisus Hristos²⁵.

Cu ajutorul Sfintelor Taine, credinciosul se înnoiește în viața duhovnicească, prin nașterea cea nouă în Hristos. Lucrarea creației nu este terminată odată cu facerea anului. Planul facerii omului este prezentat de Sfântul Apostol Pavel: *păruțu-s-a omul acel dintâi, Adam, cu suflet viu, iar Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață. Dar nu este întâi cel duhovnicesc, ci cel firesc, apoi cel duhovnicesc. Omul cel dintâi este din pământ pământesc; omul cel de al doilea este din cer. Cum este cel pământesc, așa sunt și cei pământești; și cum este cel ceresc așa sunt și cei cerești* (I Cor. 15,45-48). Ordinea fizică este opusă ordinii duhovnicești.

Din clipa în care omul este chemat să coopereze la propriul sau destin care este supranatural, lucrarea creației a trecut de apogeul decisiv. Ea trece din ordinea nașterii, la ordinea participării la viața lui Dumnezeu, adică în ordinea supranaturală. În starea lui actuală, omul nu este, adică nu a atins statutul său definitiv de existență, plenitudinea vocației la care trebuie să consimtă devină asemenea lui Dumnezeu Creatorul, adică ființă creată să participe la viața Creatorului, în Hristos prin Duhul Sfânt.

Cu alte cuvinte, creația omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu are loc în două etape: prima creație continuă creația naturală făcută prin cosmogeneză și biogeneză. Cea de a doua etapă trece, din ordinea naturală în ordinea supranaturală: este creația unei umanități sfinte, duhovnicești, în care se sălășluiește Duhul Sfânt al lui Dumnezeu, pentru a participa cu Hristos la viața treimică a lui Dumnezeu

De aici deducem că, toată strădania omului pe pământ este de a trăi întru Hristos pentru că viața noastră să fie împlinită.

Ultimul capitol (al VIII -lea) dezbate problema eshatologiei în cele două Testamente. Se știe că în Primul Testament, eshatologia este înțeleasă și legată mai mult de o renaștere națională exprimată prin icoana învierii morților, iar expresia cea mai elocventă ce-i dă grai este „Yom Yahwe” – Ziua Domnului. În Vechiul Testament eshatologia este legată de Ziua Domnului care va fi la sfârșitul zilelor (beacharyt hasiamin) când va fi judecata neamurilor și se va restabili prin Mesia Casa lui Israel. Profeții pun pe același plan renașterea națională cu cea spirituală, ambele desfășurându-se concomitent.

Deși este mai puțin dezvoltată, Eshatologia Vechiului Testament se raportează din punct de vedere cronologic la prima venire a lui Mesia pe care poporul L-a văzut ca pe un eliberator politic excluzând latura religios-morală a misiunii Sale. Ea poate fi definită și identificată ca prima fază a credințelor mesianice și a vremurilor viitoare. Ținând seama de etimologia grecească a cuvântului (*εσχατολογία*, cuvânt compus din *τὰ ἔσχατα* - ultimele lucruri și *logos* - studiu, învățătură) am putea crede că nu au existat referiri decât pentru prima venire a lui Mesia – Adam cel Nou. Cu toate acestea în cartea profetului Iezechiel se regăsesc referiri și la a doua venire a Domnului, „vedenia oaselor uscate” (Iez. 37) fiind o prefigurare a

²⁵ Leland Ryken, James C. Wilhoit, Tremper Longman III, *Dicționar de imagini și simboluri biblice*. Edit. Casa Cărții, Oradea, 2011, pp.111-112

cele de a doua venituri a lui Hristos de la sfârșitul veacurilor când toți vii sau morți se vor supune judecății drepte a lui Dumnezeu. Prin urmare eshatologia este în sens general învățătura despre viața viitoare, viața veșnică și fără sfârșit. Astfel, în Noul Testament Ziua Domnului din Vechiul Testament devine și Ziua Judecății tuturor neamurilor.

Cât privește eshatologia celui de-al Doilea Testament, aceasta este legată de Mesia ca Rege al tuturor neamurilor pământului Care va și stăpâni veșnic dimpreună cu sfinții Celui Preaînalt și reprezintă o consecință a învierii Sale.

A doua venire a lui Hristos a fost anunțată atât în Sfintele Evanghelii cât și în Epistole, fiind socotită o venire tainică, minunată, prin puterea Duhului Sfânt. Iisus va veni a doua oară pentru a culege roadele primei Sale venituri. Prima Lui venire s-a făcut sub puterea lucrătoare a Duhului Sfânt și voia Tatălui, pentru a se petrece jertfa și învierea ce reprezintă întregul edificiu al creștinismului.²⁶ A doua oară, El va veni nu ca un Rob, ci ca un Rege, *încununat cu slavă și cu cinste*, adică înveșmântat în Slava Tatălui Său, căci *El a gustat moartea pentru fiecare om* (Evr. 2,9).

Sfântul Evanghelist Matei spune că Hristos va veni înconjurat de îngeri și de slava Tatălui (Mt. 16,27). El vine pe neașteptate : *Iată, vin ca un fur* (Apoc. 16,15), într-un trup înviat și slăvit: *Hristos, după ce a fost adus o dată jertfă, ca să ridice păcatele multora, a doua oară fără de păcat Se va arăta celor ce cu stăruință Îl așteaptă spre mântuire* (Evr 9,28). Lumea va fi preocupată de treburile obișnuite : *Și precum a fost în zilele lui Noe, tot așa va fi și în zilele Fiului Omului : Mâncau, beau, se însurau, se măritau până în ziua când a intrat Noe în corabie și a venit potopul și i-a nimicit pe toți* (Lc. 17, 26-27).

Când Biserica lui Hristos se va înălța, va apărea *nelegiuitul* (II Tes. 2, 1-8) Fiara, diavolul care are ca trăsătură principală amăgirea lumii, va fi răpusă dimpreună cu acei care au purtat semnul fiarei (19,20). Au fost aruncați în *iezerul de foc și unde arde pucioasă* (20), fapt sinonim cu a doua moarte sau iad, alții au fost uciși de sabia gurii Aceluia Care stă pe cal alb (21). Satan este legat și aruncat în iad, adică într-un loc lipsit de formă și cantitate, fără suprafață, fără consistența umbrei, deși istoria lui e spusă pretutindeni, iar domnia lui resimțită peste tot. Distrus de mișcarea infinită a lui Hristos, răul este acum aruncat mereu în iezerul de foc (Apoc. 20,14).

Faza finală a planului lui Dumnezeu, Cerul nou și pământul nou prezis de Isaia 66,22 se împlinește în capitolele 21 și 22 ale Apocalipsei. Când planul va ajunge la final, Dumnezeu va sta mai mult pe pământ decât în cer, iar Noul Ierusalim va coborî pe pământ: *Și am văzut cer nou și pământ nou...Și am văzut cetatea sfântă, Noul Ierusalim, pogorându-se din cer, de la Dumnezeu, gătită ca o mireasă, împodobită pentru mirele ei* (21, 1-2). Pământul va deveni sediul central al domniei lui Dumnezeu.

Evenimentul eshatologic se desfășoară în timp. Inaugurat de Întrupare și de Înviere, se va desăvârși la Întoarcerea lui Hristos. Ceea ce a fost inaugurat în Hristos a fost pentru a fi întins la ansamblul umanității și cu siguranță, Biserica este acest spațiu care separă prima venire de cea de a doua.

Biserica se prelungește în viitor, până la sfârșitul veacului: de la începutul până la sfârșitul creației, acesta este timpul Bisericii. Ceea ce primează în Planul lui Dumnezeu este realitatea definitivă. Asemenea lui Hristos, Capul ei, Biserica nu va avea sfârșit. A fi mântuit, în cazul oricărui ales, nu înseamnă altceva decât a fi adus pentru totdeauna în sânul acestei Biserici pentru care a fost făcut, în care a fost predestinat, în sânul căreia este iubit. Căci Hristos a iubit Biserica Sa. El S-a dat pe Sine pentru ea. El a câștigat-o prin Sângele Său; și tocmai participând la acest mister al iubirii, în unitatea care îl consumă, noi înșine suntem iubiți și mântuiți”.

²⁶ Pr. Dr. Nicolae Rădulescu, *Judecata universală după Noul Testament*, în., S.T.", nr. 1-2, 1997, p.117

Concluziile reiau și sistematizează materialul prezentat în tratare ca investigație biblică și patristică deosebită asupra raportului dintre Adam din Vechiul Testament și cel din Noul Testament.

Figura primului om, a lui Adam, a făcut obiectul multor speculații. Sfântul Apostol Pavel cunoștea aceste speculații și de aceea în Epistolele sale le-a aprofundat cel mai elocvent exemplu fiind textul de la I Cor. 15, 21-22, 49. Hristos este ultimul și adevăratul Adam, apostolul punând în paralel două tipuri după care este făcut omul: primul om, Adam, este suflet viu, pământesc și psihic; Cel de al Doilea Adam este un duh dătător de viață, El fiind ceresc. Tabloului începuturilor îi corespunde tabloul sfârșitului timpului, dar o adevărată prăpastie separă cea de a doua creație de prima: este deosebirea fundamentală dintre duhovnicesc de trupesc sau dintre ceresc și pământesc.

Fapta de neascultare a primului adam a avut ca efect universal: moartea. Al doilea Adam este răscumpărătorul. Există diferențe între Adam și Iisus: Adam a declanșat căderea umanității prin neascultarea față de Dumnezeu iar Iisus a răscumpărat omul prin ascultare față de Tatăl ceresc. Prin Adam a intrat în lume păcatul; prin Hristos, harul.

„Prin neascultarea Legii, cel dintâi s-a arătat că e om cu slăbiciuni – fiindcă dreptatea cerea ca legea, a cărei încălcare cere pedeapsa, să nu întrecă puterile omenești – pe când Cel de al Doilea S-a arătat desăvârșit în toate, singurul în stare să spună: *Poruncile Tale, Tată, toate le-am păzit* (In. 14, 15). Unul ne-a adus viața cea nedeplină, plină de mii de lipsuri, iar Celălalt una cu totul desăvârșită și fără de moarte, făcându-Se prin aceasta Tată al tuturor oamenilor... Mântuitorul a fost Cel dintâi dintre toți și singurul care ne-a arătat în ființa Sa un chip de om adevărat și fără scăderi, atât în ce privește purtările, cât și oricare alte fapte ale Lui”.²⁷

Ținta Mântuitorului, centrul Sfintei Scripturi, este să creeze *omul cel nou* (Efes, 2,10,4,26; II Cor.5,6). Pentru că urmarea păcatului a fost ruperea legăturii cu Dumnezeu, altfel spus slăbirea chipului lui Dumnezeu în om și pierderea sfințeniei, a curăției și a putinței de a nu muri. Dar, chiar și după aceasta cădere omul a mai păstrat un rest de bunătate originară.

Creația ar fi trebuit să fie împărăția bucuriei omului și grădina înflorită a nemuririi sale. Pentru că prin păcat omul a căzut, era nevoie de o a doua faptă mare universală în istoria omenirii: mântuirea omului.

Profețiile mesianice sunt mărturii ce asigură victoria creștinismului. Dreptatea și iubirea lui Dumnezeu au luat chip omenesc; iar răspunsul oamenilor la această coborâre a lui Dumnezeu este Crucea. În mod tainic, Crucea devine actul prin care noi devenim liberi, care, din morți ce eram, ne aduce la viață.

Sfânta Scriptură este cartea din care învățăm că tot ce săvârșește Iisus Hristos, prin viața și prin moartea Sa, face în numele nostru (FA 17,28) Omul este prin naștere fiu al lui Adam; prin credința el este renăscut în Hristos. Creștinismul păstrează o relație durabilă cu primul și ultimul Adam de natură și importanta diferite.

Creația umanității a avut loc în doi timpi: mai întâi umanitatea pământească sau animală, reprezentată de primul Adam, apoi, umanitatea cerească sau duhovnicească, reprezentată de al doilea Adam, Iisus Hristos.

Sfântul Apostol Pavel arată că prin credința în Hristos, omul are posibilitatea să treacă la învierea finală. Acest transfer este văzut că un fapt personal de credință în Hristos, care răspunde Evangheliei harului. Pentru mântuirea omului Hristos a întemeiat Biserica. Prin natura sa Biserica este misionara iar aceste aspect își are originea în misiunea Fiului și în misiunea Duhului Sfânt desfășurate după planul lui Dumnezeu Tatăl.

Scopul final al acestei misiuni este de a-i face pe oameni să participe la comuniunea care există între Tatăl și Fiul în Duhul Iubirii. Dragostea lui Dumnezeu ne stăpânește (II Cor.

²⁷ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 168

5,14), iar Biserica și-a găsit puterea în iubirea lui Dumnezeu pentru oameni. Mântuitorul este Cel care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină (I Tim. 3.6).

Venirea lui Iisus este pregătită de prooroci, de vizionari, ca să împlinească, nu să strice Legea. Adam cel Nou a adus legea iubirii și iertarea semenilor. Lumea a rămas totuși un câmp de luptă între virtute și păcat. Răul e hrănit pe mai departe de slăbiciunea firii umane căzută în păcatul original dar mijloacele răului s-au schimbat devenind mai sofisticate și mai nocive. Lumea cea nouă nu este un vis generos, proiectat utopic în zarea viitorului, ci o realitate vie, o realitate personală, concretă, bazată pe „Înviere”. Către ce merge omenirea doar Dumnezeu poate răspunde. EL ne-a deschis calea prin jertfa prin Adam cel Nou, Cuvântul care a deschis din nou calea către împărăția lui Dumnezeu pe care Adam cel Vechi a pierdut-o în Eden. Omenirea va cunoaște roadele sale la finele veacurilor, atunci când „adevărul divin inseparabil de frumusețe va expune totalitatea ca fiind falsă și marcată de o finitudine condamnată”.²⁸

BIBLIOGRAFIE

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997;
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001;
3. *Biblia sau Sfântă Scriptură-Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001;
4. *Noul Testament*, tipărit cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Versiune revizuită, redactată și comentată de Arhiepiscopul Bartolomeu Anania, E.I.B.M.B.O.R., București, 1995;
5. Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart, Ed. XXVII, 1993;

DICȚIONARE

6. ALLMEN Jean-Jacques von (coord.), *Vocabulaire biblique*, Delachaux / Niestle edit., Neuchâtel / Paris, 1956.
7. BERTHOLET Alfred / CAMPENHAUSEN Hans von, *Dicționarul Religiiilor*, trad. de Gabriel Decuble, Edit. Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1995.
8. BONDALICI Dumitru, Pr. Iconom Stavrofor, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și Noul Testament*, Edit. Diecezană, Caransebeș, 2005
9. BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene și BRANIȘTE, Prof. Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, 2001.
10. BUTTRICK, George Arthur, *The interpreter's Dictionary of the Bible*, Edit. Abingdon, Nashville, 1985.
11. COCAGNAC, Maurice, *Simbolurile biblice. Lexic teologic*, trad. Michaela Slăvescu, Edit. Humanitas, București, 1997.
12. CONSTANTINESCU Viorica S. / TERCATIN Baruch, *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte*, Edit. Hasefer, București, 2002.
13. *DICTIONNAIRE DE LA BIBLE. Supplément*, Fasc. 72, Paris, 1999.
14. *DICȚIONAR BIBLIC*, Societatea Misionară creștină, Edit. Cartea Creștină, Oradea, 1995
15. DOUGLAS J.D., ed. Tenney, Merrill C. ed., *The New International Dictionary of the Bible*, Pictorial Edition, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1996.
16. DOUGLAS, J. D., *Dicționar biblic*, Edit. Societatea Misionară-Cartea Creștină, Oradea, 1995.
17. DUFOUR Leon Xavier, *Dictionary of Biblical Theology*, Edit. Geoffrey Chapman, London, 1988;

²⁸ David Bentley Hart, *Frumusețea infinitului. Estetica adevărului creștin*, Edit. Polirom, 2013, p.481

18. DUPLACY, J. George, GRELOT, Augustin, GUILLET, P., LACAN, J., *Vocabulaire de théologie biblique*, Ediția a III-a, Les éditions Du Cerf, Paris, 1971
19. *ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA*, vol. 1-16, traducere Eugen Muntean (coord.), Edit. Litera, București, 2010.
20. *HOLMAN BIBLE DICTIONARY*, ediție online, <http://www.studylight.org>, site accesat la 14 ianuarie 2013.
21. JAMIESON, Rev. Robert, D.D.; FAUSSET, Rev. A.R., BROWN, Rev. David, *Commentary Practical and Explanatory on the Whole Bible*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1961
22. KNAPPERT, Jan, *Enciclopedie. Mitologia și religia Orientului Mijlociu*, Edit. Nemira, București, 2003.
23. LACOSTE, J-Y, *Dictionnaire Critique de Théologie*, Tome I, PUF, Paris, 1998.
24. *LAROUSSE SELECTION. Nouveau Dictionnaire Encyclopédique*, tomes 1- 3, Sélection du Reader's Digest, Librairie Larousse, 1987.
25. LEON-DUFOUR, Xavier (coord.), *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Les Editions du Cerf, Paris, 1970.
26. LEON-DUFOUR, Xavier și alții, *Vocabular de Teologie Biblică*, Edit. Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2001
27. MIGNE l'Abbe, *Dictionnaire de Patrologie*, tome 3, în "Nouvelle Encyclopédie Théologique", tome 23, Paris, 1854.
28. MIRCEA, Pr. Dr. Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1995.
29. POOR, Wolf C. U., *The Interpreter's Dictionary of the Bible, An Illustrated Encyclopedia*, k-9, Abingdon-Press, Nashville, 1993
30. RUS, Prof. Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Edit. Lidia, București, 2003
31. RYKEN, Leland / WLIHOIT, James C. / LONGAM, Tremper III, *Dicționar de imagini și simboluri biblice*, Edit. Casa Cărții, Oradea, 2011
32. The New Brown – Driver – Briggs – Gesenius, *Hebrew and English Lexicon with an Appendix containing the biblical land Aramaic*, Hendrickson Publishers Peabody, Massachusetts, 1979
33. VILLER, M., CAVALLERA F., GUIBERT J., *Dictionnaire de spiritualité*, Tom. 9, Ed. Beauchesne, Paris, 1976

IZVOARE: PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI

34. AFRAAT Persul, *Omilia XII. Despre Paști în Sf. Efreem Sirul. Imnele Păresimilor*, Edit. Deisis, Sibiu, 1999.
35. AMBROISE DE MILAN SAINT, *Traite sur l'Evangile de Saint Luc*, Tome I, text integral www.livres-mystiques.com
36. AMBROISE, *De l'instruction d'une vierge*, în « Lire la Bible à l'école des Peres », Text integral pe internet. A se vedea http://www.migne.fr/Les_Peres_dans_la_foi.htm, site accesat la 2.03.2012
37. AMBROZIE SFÂNTUL *Despre Duhul Sfânt*, Edit. Anastasia, 1997.
38. ANDREI CRITEANUL SFÂNTUL, *Omilie la Buna Vestire*, trad. de Olimp N. Căciulă, în „G.B.”, 3-4, 1956.
39. ARISTIDE, *Apologie*, traducteurs : Bernard Pouderon, Marie-Josèphe Pierre, Bernard Outtier, în Sources Chrétiennes no 470, Les Editions du Cerf, Paris, 2003.
40. ATANASIE CEL MARE SFÂNTUL, *Scrieri* Partea a II-a, E.I.B.M.B.O.R., Col. P.B.S., vol.16, București, 1988.
41. ATANASIE CEL MARE SFÂNTUL, *Scrieri I, Trei cuvinte împotriva arienilor*, E.I.B.M.B.O.R., col. „P.S.B.”, București, 1987.
42. AUGUSTIN FERICITUL, *Confessiones – Mărturisiri*, trad. Prof. Nicolae Barbu, E.I.B.M.B.O.R., București 1994.
43. AUGUSTIN SAINT, *Œuvres*, traduites pour la première fois par M- Raulx, Bar-le-Duc, 1869, Livre VI: *Questions sur Josué* Text integral pe internet, www.JesusMarie.com.
44. AUGUSTIN, *De la Genèse contre les Manichéens*, în *Œuvres complètes de Saint Augustin*, traduits pour la première fois sous la direction de M. Raulx, tome IV, Bar-le-Duc, 1866. www.JesusMarie.com.
45. BARNABA, *Epistola zisă a lui Barnaba*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, P.S.B. nr. 1, București, 1979.
46. BASILE LE GRAND SAINT, *Homélies Sur l'origine de l'homme*, în Sources Chrétiennes, 160, Les Editions du Cerf, Paris, 1969.
47. CABASILA Nicolae, *Despre viața în Hristos*, trad. de Prof. Dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946.
48. CABASILA NICOLAE, SFÂNTUL, *Trei Omilii*, Edit. Icos, 1999.

49. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, SFÂNTUL, *Scrieri, partea a III-a. Despre Sfânta Treime*, E.I.B.M.B.O.R., Colecția PSB, vol.40, București, 1994.
50. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, SFÂNTUL, *Glăfire*, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în P.S.B. nr. 39, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992.
51. CHIRIL AL IERUSALIMULUI, SFÂNTUL, *Catehezele*, trad. pr. D. Fecioru, București, partea I, 1943, partea a II - a, 1945 (Colecția Izvoarele Ortodoxiei); ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
52. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri*, p. I, în P.S.B., vol. 4, E.I.B.M.B.O.R.; București, 1982.
53. COSMAS INDICOPLEUSTES, *Topographie chrétienne*, tome III, trad. Wanda Wolska-Conus, « Sources Chrétiennes » no 197, Les Editions du Cerf, Paris, 1973.
54. CYRILLE D'ALEXANDRIE, *Deux dialogues christologiques*, trad. Georges-Matthieu de Durand, în « Sources Chrétiennes » no 97, Les Editions du Cerf, Paris, 1964.
55. CYRILLE D'ALEXANDRIE, *Deux discours christologiques*, trad. Georges-Matthieu de Durand, în Sources Chrétiennes, no 97, les Editions du Cerf, Paris, 1964.
56. DIDIM CEL ORB, *Împotriva maniheilor*, în *Despre Bine și Rău*, trad. Walther Alexander Prager, Edit. Herald, București, 2009.
57. DIDYME L'AVEUGLE, *Sur la Genèse*, traduction Pierre Nautin et Louis Doutreleau, Coll. « Sources Chrétiennes », no 233, Paris, 2008.
58. DIDYME L'AVEUGLE, *Sur Zacharie*, Texte inédit d'après un papyrus de Toura, trad. Louis Doutreleau, Sources Chrétiennes 83, 84, 85, Les Editions Du Cerf, Paris, 1962.
59. EFREM SIRUL, SFÂNTUL, *Cuvinte și învățături*, cartea a treia, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1996.
60. EFREM SIRUL, SFÂNTUL, *Imnele Păresimilor, Azimelor, Răstignirii și Învierii*, Deisis, Sibiu, 1999.
61. EPHREM DE NISIBE, *Commentaire de l'Evangile concordant ou Diatessaron*, Trad. Louis Lelior, « Sources Chrétiennes », no 121, Les Editions du Cerf, Paris, 1966.
62. EPIFANIE AL CIPRULUI SFÂNTUL, *Cuvânt la Învierea Domnului*, în „G.B.” nr.4/1958.
63. EPIFANIE AL CIPRULUI, SFÂNTUL, *Omilie în Sfânta și Marea Sămbătă*, trad. Pr. David Popescu în „G.B.”, nr.3-5/1980.
64. EUSEBIU de Cezareea, *Istoria Bisericească*, în P.S.B., vol. 13.
65. GREGOIRE DE NAZIANSE, *Discours. 38 – 41*, trad. Paul Gallay / Claudio Moreschini, « Sources Chrétiennes » No 358, Les Editions du Cerf, Paris, 1990.
66. GREGOIRE DE NYSSE, *Pour la fête des Lumières (Epiphanie) ou notre Seigneur a été baptisé*, Text integral pe internet: www.JesusMarie.com, site accesat la 20.07.2012
67. GREGOIRE DE NYSSE, *Ecrits spirituels*, în Lire la Bible à l'école des Peres, p. 24. text integral pe internet. A se vedea http://www.migne.fr/Les_Peres_dans_la_foi.htm, site accesat la 2.03.2012.
68. GREGOIRE LE GRAND, *Commentaire sur le Premier Livre des Rois*, traduction par Adalbert de Vogue, în « Sources Chrétiennes », Les Editions du Cerf, Paris, 1985.
69. GREGOIRE LE GRAND, *Homélies sur Le Cantique des Cantiques*, în Sources Chrétiennes, Les Editions du Cerf, Paris, 1948.
70. GREGOIRE LE GRAND, *Homélies sur Ézéchiél*, tome II, trad. Charles Morel, « Sources Chrétiennes » No 360, Les Editions du Cerf, Paris, 1990.
71. GRIGORIE DE NAZIANSE SFÂNTUL, *Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu*, trad. de pr. Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, f.l., 1947.
72. GRIGORIE DE NAZIANSE, SFÂNTUL, *Opere dogmatice*, trad. de Pr. Dr. Gheorghe Tilea, Ed. Herald, București, 2002.
73. GRIGORIE DE NYSSA, Sfântul, *Viața lui Moise*, trad. Pr. Ioan Buga, Edit. Sfântul Gheorghe Vechi, București, 1995.
74. GRIGORIE TEOLOGUL, Sfântul, *Despre iubirea de săraci*, trad. Pr. Gheorghe Tilea, București
- GRIGORIE PALAMA, SFÂNTUL, *Omiliile*, vol.1, trad. Constantin Daniel, Edit. Anastasia, București, 2000.
75. HERMA, *Păstorul*, 1, 1, a se vedea <http://apocrife.ro/pastorul-lui-herma/>, site accesat la data de 14.09.2012
76. HERMIAS, *Satire des philosophes païens*, Introduction, textes critique, notes, appendices et index par R.P.C. Hanson, traduction française par Denise Jousot, în “Sources Chrétiennes”, nr. 388, Les Editions du Cerf, Paris, 1993.
77. HESYCHIUS DE JERUSALEM / BASILE DE SELEUCIE / JEAN DE BERYTE / PSEUDO-CHRYSOSTOME / LEONCE DE CONSTANTINOPLE, *Homélies Pascales (cinq homélies inédites)*, trad. Michel Aubineau, «Sources Chrétiennes» No 187, Les Editions du Cerf, Paris, 1972.

78. IOAN DAMASCHIN SFÂNTUL / IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL / TEOFILACT AL BULGARIEI / GRIGORIE DE NAZIANZ SFÂNTUL / GRIGORIE AL NYSSEI SFÂNTUL / ATANASIE CEL MARE SFÂNTUL, *Despre Nașterea și Întruparea Cuvântului*, Ediție îngrijită de Florin Stuparu, Edit. Sophia / Edit. Cartea Ortodoxă, București, 2007.
79. IOAN DAMASCHIN SFÂNTUL, *Dogmatica*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Edit. Scripta, București, 1993.
80. IOAN DAMASCHIN SFÂNTUL, *Împotriva maniheilor*, în *Despre Bine și rău*, Trad. Walther Alexander Prager, Edit. Herald, București, 2009.
81. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Cuvânt despre pricina pentru care se citește Faptele Apostolilor în timpul Rusaliilor*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005.
82. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., 1998.
83. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Omilii la Facere*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, vol. I și II. P.S.B. 21 și 22, E.I.B.M.B.O.R., București 1989.
84. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Omilii la Matei*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, P.S.B. 23, E.I.B.M.B.O.R., București, 1994.
85. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, TEOFILACTAL BULGARIEI SFÂNTUL / EPIFANIE AL CHIPRULUI SFÂNTUL / GRIGORIE AL NYSSEI SFÂNTUL, *Despre Moartea și Învierea Domnului*, Ediție îngrijită de Florin Stuparu, Edit. Sophia / Edit. Cartea Ortodoxă, București, 2008.
86. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Omilii la Epistola către Filipeni a Sfântului Apostol Pavel*, trad. Arhim. Theodosie Arhanasiu, reeditare, Edit. Icos, București, 1998.
87. IOAN GURĂ DE AUR SFÂNTUL, *Predici la sărbători împărătești și Cuvântări de laudă la sfinți*, trad. de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 2002.
88. IOAN GURĂ DE AUR, SFÂNTUL, *Cuvinte alese*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2002.
89. IOAN GURĂ DE AUR, SFÂNTUL, *Problemele vieții*, Edit. Cartea Ortodoxă / Edit. Egumenița, Galați, f.a.
90. IOAN SFÂNTUL GURĂ DE AUR, SFÂNTUL, *Cuvânt despre folosul citirii Scripturii*, în *Omilii la Săracul Lazăr; Despre soartă și providență; Despre rugăciune; Despre viețuirea după Dumnezeu*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005.
91. IRENEE DE LYON, *Contre les Hérésies*, „Sources Chrétiennes”, no 153, trad. Adelin Rousseau, Louis Doutreleau et Charles Mercier, Les Editions du Cerf, Paris, 1969.
92. IRENEE DE LYON, *Contre les Hérésies*, trad. A. Rousseau, în “Sources Chrétiennes”, vol. 100, Les Editions du Cerf, Paris, 1968.
93. IRINEU DE LUGDUNUM, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, trad. Prof. Dr. Remus Rus, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001.
94. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL SFÂNTUL, *Dialog cu iudeul Trifon*, în *Apologeti de limbă greacă*, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
95. JEAN CHRYSOSTOME, *Commentaire sur Isaïe*, trad. Jean Dumortier, SC 304, Les Edit. Du Cerf, Paris, 1983.
96. JEAN CHRYSOSTOME, *Commentaire sur Job*, tome I, trad. Henri Sorlin / Louis Neyrand, « Sources Chrétiennes » No 346, Les Editions du Cerf, Paris, 1988.
97. JEAN CHRYSOSTOME, SAINT, *Homelies sur la penitence, Cinquieme homelie: Du jeune – sur le prophete Jonas*, Oeuvres completes, text integral pe internet, varianta în limba franceză, www.JesusMarie.com
98. JEAN CHRYSOSTOME, SAINT, *Homelies sur la pénitence*, Deuxième homélie: *Sur le chagrin du roi Achab et sur le prophète Jonas*, în *Œuvres complètes*, text integral pe internet, www.JesusMarie.com
99. MACARIE EGIPTEANUL, SFÂNTUL, *21 de cuvântări despre mântuire*, trad. și introd. Arhim. Dr. Ioasaf Popa, Edit. Anastasia, Col. Lumina Lumii, București, 2001.
100. MELITON DE SARDES, *Despre Paști în Efrem Sirul, Imnele Păresimilor...*, trad. Ioan I. Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1999.
101. ORIGEN, *Homelies sur la Genèse*, Traduction et Notes de Louis Doutreleau, Coll. «Sources Chrétiennes», Les Editions du Cerf, Paris, 1976.
102. ORIGEN, *Omilii, comentarii și adnotări la geneză*, trad. Adrian Muraru, Edit. Polirom, Iași, 2006.
103. ORIGENE, *Homelies sur Samuel*, trad. Pierre et Marie – Therese Nautin, SC nr. 328, Les éditions du Cerf, Paris, 1986.
104. ORIGENE, *Commentaire de Jean*, tome I, livres I-V, trad. Cécile Blanc, Sources Chrétiennes no 120, Les Editions du Cerf, Paris, 1966
105. ORIGENE, *Commentaire sur Saint Jean*, tome premier, trad. Cecile Blanc, «Sources Chrétiennes » No 120, Les Editions du Cerf, Paris, 1966.
106. ORIGENE, *Homelies sur Ezéchiel*, trad. Marcel Borret, « Sources Chrétiennes » no 352, Les Editions du Cerf, Paris, 1989.

107. ORIGENE, *Homélies sur Jérémie*, tome I, trad. Pierre Husson / Pierre Nautin, „Sources Chrétiennes” No 232, Les Editions du Cerf, Paris, 1976.
108. ORIGENE, *Homélies sur Josué*, texte latin, introduction, traduction et notes de Annie Joubert, Collection “Sources chrétiennes”, Les Editions du Cerf, Paris, 1960.
109. ORIGENE, *Homélies sur les Nombres*, tome I, trad. Louis Doutreleau, „Sources Chrétiennes” No 415, Les Editions du Cerf, Paris, 1996.
110. ORIGENE, *Homélies sur Saint Luc*, trad. Henri Crouzel, Francois Fournier, Pierre Perichon, « Sources Chrétiennes » No 87, Les Editions du Cerf, Paris, 1962.
111. QUODVULTDEUS, *Livres des Promesses et des Prédications de Dieu*, tomes I / II, Trad. Rene Braun, „Sources Chrétiennes”, no 101 - 102, Les Editions du Cerf, Paris, 1964.
112. RUPERT DE DEUTZ, *Les œuvres du Saint Esprit*, trad. Elisabeth de Solms, în Sources Chrétiennes, no 165, Les Editions du Cerf, Paris, 1970.
113. SIMEON NOUL TEOLOG, SFÂNTUL, *Discursuri teologice și etice*, Edit. Deisis, Sibiu, 1998.
114. TEOFIL al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, în „Apologeți de limbă greacă”, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
115. TERTULLIEN, *Traite du baptême*, text integral pe internet, www.JesusMarie.com, site accesat la 22 iulie 2012.
116. THEODORET de Cyr, *Commentaire sur Isaïe*, traduction de Jean-Noël Guinot, în „Sources Chrétiennes” no 295, tome II, les Editions du Cerf, Paris, 1982.
117. VASILE CEL MARE SFÂNTUL, *Comentariu la cartea Profetului Isaia*, trad. de Alexandru Mihăilă, Edit. Basilica a Patriarhiei române, București, 2009.
118. VASILE CEL MARE, SFÂNTUL, *Cuvânt către tineri*, trad. de Prof. Al Horhoianu, Rm. Vâlcea, 1938.
119. VASILE CEL MARE, Sfântul, *Omilii la Hexaemeron, Omilii și Cuvântări*, în P.S.B., vol. 17, E.I.B.M.B.O.R., București, 1986.

LUCRĂRI

120. ABRUDAN, Pr. Prof. Dr. Dumitru / CORNIȚESCU, Diac. Prof. Dr. Emilian, *Arheologia biblică*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1993.
121. ACHARD, Robert-Martin, *Approche de l'Ancien Testament*, Editions, Delachaux Niestle, Neuchatel (Suisse), 1962
122. ADVIEV, V.I., *Istoria Orientului antic*, București, 1951.
123. AGOURIDIS, Savvas, *Comentariu la Apocalipsă*, Trad. Pr. Dr. Constantin Coman, Edit. Bizantină, București, 1997
124. ALAMO Tony, *Le Messie selon les Prophètes de la Bible. La preuve absolue que Jésus est le seul chemin qui mène au Royaume des Cieux*, Los Angeles, 2007. Traduction française pe www.alamoministries.com
125. AMANN, Emile, *Le Protoevangile de Jacques et ses remaniements latins*, Paris, 1910.
126. AMSLER, Samuel, *David, Roi et Messie*, «Les Cahiers Théologiques», 49, Editions Delachaux/Niestle, Neuchâtel, 1963.
127. AMSLER, Samuel, *L'Ancien Testament dans l'Eglise*, Bibliothèque Théologique, Edit. Delachaud et Niestle, 1960.
128. AMSLER, Samuel, *L'Ancien Testament et la prédication de l'Evangile*, în Pierre GISEL (ed), *Pratique et Théologie*, Labor et Fides, Genève, 1989.
129. AMSLER, Samuel, *Les derniers prophètes Agée; Zacharie, Malachie*, Les édition du Cerf; Paris, 1995
130. ANAGNOSTOPOULOS. Pr. Stefanos, *Explicarea dumnezeieștii liturghii*, Edit. Bizantină, București, 2005.
131. ANDRUȚOS Hristu, *Simbolica*, trad. de Prof. Justin Moiesescu, Craiova, f.a.
132. ANWANDER, A, *Les Religions de l'humanité*, Payot, Paris, 1955.
133. AUVRAY, P., *Isaïe, 1 – 39*, Coll. «Sources Bibliques», J. Gabalda et comp. Editeurs, Paris, 1972.
134. AZKOUL Michel, *L'Ecclésiologie Orthodoxe*, text integral pe Internet
135. BABAN, D. Octavian, *Incursiune în istoria și teologia Noului Testament*, Edit. The Bible League, București, 2001
136. BACUEZ / VIGOUROUX, *Manuel biblique. Cours d'Ecriture Sainte, L'Ancien Testament*, tomes I et II, A., E. Roger et E. Chernovitz Editeurs, Paris, 1905 / 1906.
137. BADIOU Alain, *Saint Paul. La fondation de l'universalisme*, Presse Universitaire de France, Paris, 1997.
138. BARON, S.W., *Histoire d'Israël: vie sociale et religieuse*, Paris, 1956.
139. BARTHELEMY Dominique, *Dieu et Son image. Ebauche d'une Théologie Biblique*, Les Editions du Cerf, Paris, 1964.
140. BÂRSAN Arsenie, *Despre legătura Mântuitorului Iisus Hristos Cel întrupat cu omenirea istorică*, 1991.
141. BEASLEY-MURRAY, George, *Apocalyptic*, în „Holman Bible Dictionary, NashvilleTesse, 1991.

142. BEAUREGARD Costa de, *Dumitru Stăniloae. Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, Edit. Deisis, Sibiu, 1995.
143. BELDIE, Dr. I. Constantin, *Viața Mântuitorului după epistolele pauline și catolice*, Edit. Cultura Poporului, Galați, 1929.
144. BEZDECHI Ștefan, *Bucăți alese din opera Sfântului Atanasie cel Mare, Patriarhul Alexandriei*, Institutul de arte grafice Ardealul, Cluj, 1925.
145. BLOCHER Henri, *Original sin, Illuminating the riddle*, New Studies in Biblical Theology, NSBT, Appollos, InterVarsity Press, Illinois, 1997
146. BOCA, Părintele Arsenie, *Despre îndumnezeirea omului prin har*, vol. I, Edit. Credința strămoșească, 2005.
147. BOCK, Emil, *Apocalypse*, a se vedea ediția online de la pagina web: <https://archive.org/details/apocalypseofstjo012644mbp>, , site accesat la 12 septembrie 2012.
148. BOLONAY H.A., *Simple étude sur l'Apocalypse de Jésus-Christ*. Précédée d'une étude sur la faillite de la chrétienté et la réponse de Dieu a cette faillite, La-Tour-de Peilz, 1941.
149. BOUYER, Louis, *La Bible et l'Evangile. Le sens de l'Ecriture : du Dieu qui parle au Dieu qui fait l'homme*, Editions du Cerf, Paris, 1951.
150. BOUYER, Louis, *La Spiritualité du Nouveau Testament et des Peres*, vol I, Aubier, 1966.
151. BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene, *Liturgică generală*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1993
152. BREK, Pr. Prof. Dr. John, *Sfânta Scriptură în tradiția Bisericii*, trad. de Tamaian Ioana, Ediția a II-a, Edit. Patmos, Cluj-Napoca, 2008
153. BRENTJES, B. *Civilizația veche a Iranului*, trad. Petre Năvodaru, București, 1976
154. BRIA, Ion Pr. Prof Dr., *Iisus Hristos*, București, Edit. Enciclopedică, 1992
155. BRIA, Ion Pr. Prof. Dr. , *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, dactilo, Biblioteca Fac. Teologie Ortodoxă din București.
156. BRIA, Ion Pr. Prof. Dr., *Credința pe care o mărturisim*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987.
157. BRICKER Charles și colab., *Iisus și epoca sa*, trad. Hanibal Stănciulescu, Edit. Reader's Digest, București, 2007.
158. BROWN Raymond / FITZMYER Roland / CARM Murphy, *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, trad., Vol. II: *Pentateuhul*, trad. P. Dumitru Groșan, Edit.. Galaxia Guttenberg, Tg. Lăpuș, 2005.
159. BROWN, E. Raymond., FITZMYER, Joseph. A, MURPHY, Roland E., *Genesi*, în *Grande Commentario Biblico, Parte I, Il Vechio Testamento*, Queriniana, Brescia, 1974,
160. BRUCKBERGER, R.-L, *Histoire de Jésus-Christ*, Préface par le Cardinal Tisserant, Bernard Grasset Editeur, Paris, 1965.
161. BULGAKOV, Serghie, *Rugul care nu se mistuie*, Edit. Anastasia, București, 2001
162. CABASILA Nicolae, *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946.
163. CABASILA, Pr. Nicolae, *Tălcuirea dumnezeieștii Liturghii*, trad. în română de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
164. CARSON D.A. / MOO DOUGLAS S.J., *Introducere în Noul Testament*, Editor coordonator Gheorghe Dobrin, Edit. Făclia, Oradea, 2007.
165. CÂRSTOIU, Justinian, Protos Lector Dr., *Profeți și profeții*, Curs pentru studenți, Edit. Phoenix, București, 2002.
166. CAZELLE H., *La Tora ou le Pentateuque*, în vol. *Introduction a la Bible*, vol. I *Introduction générale. Ancien Testament*, Desclée et Comp. Editeurs, Tournai, 1959.
167. CHAIEB, Marie-Laure, *La Vie de Moise selon Grégoire de Nysse*, Les Editions du Cerf, Coll. „Initiations aux Peres de l'Eglise”, Paris, 2008
168. CHANTEPIE de la Saussaye, P.-D., *Manuel d'Histoire des Religions*, Paris, 1921.
169. CHARLES, F. Jean, *La Religion sumérienne d'après les documents sumériens antérieurs a la dynastie d'Isin (- 2186)*, Paris, 1931.
170. CHIALDA Prof. Mircea, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș, 1941.
171. CHIRILĂ, Ioan, *Cartea profetului Osea*, Cluj, 1999
172. CITIRIGĂ, Pr. dr. Vasile, *Antropologia hristologică în teologia ortodoxă*, vol.1, Edit. Ex. Ponto, Constanța, 2003.
173. CIUCANU, E., *Mântuitorul Iisus Hristos persoană istorică*, București, 1956.
174. CLAUDE, Tresmontant, *Saint Paul et le mystère du Christ*, coll. Maitres spirituels, Les Editions du Seuil, 1956.
175. CLEMENT Olivier, *Viața din inima morții*, Edit. Pandora, 2001.
176. COMAN I.G., Prof., *Patrologie*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1984.
177. COPĂCEANU, Emanuel, *Viața lui Iisus*, București, 1943.

178. COSTA, M. Beauregard de, *Dumitru Stăniloae. Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, Edit. Deisis, Sibiu, 1995.
179. CULLMANN, Oscar, *Hristos și Timpul*, Trad. Greacă, Edit. Artos Zois, Atena, 1980.
180. CULLMANN, Oscar, *Noul Testament*, trad. din limba franceză, col. „Ce știu?“, Edit. Humanitas, București, 1993.
181. CURRID, John D., *Comentariu asupra cărții Exodul*, Vol. II, 19-40, trad. Dorin Pantea, Edit. Făclia, Oradea, 2003.
182. DANIEL, Constantin, *Civilizația sumeriană*, Edit. Științifică, București, 1981.
183. DANIELOU, Jean / HONORE Jean / POUPARD Paul, *Le Catholicisme. Hier. Demain*, Editions Bouchet / Chastel, Paris, 1974.
184. DANIELOU, Jean, *Melchisédech*, în *Les Saints de l'Ancien Testament*, Les Editions du Cerf, Paris, 1956.
185. DANIEL-ROPS, *Histoire Sainte. Le Peuple de la Bible*, Paris, 1957.
186. DAVID, Pr. Prof. Dr. Petre, *Îndrumări Misionare*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996
187. DE VAUX R., *Les Institutions de l'Ancien Testament*, tome II: *Institutions militaires; Institutions religieuses*, Les Editions du Cerf, Paris, 1991.
188. DELCOR, M., *Le Livre de Daniel*, Coll. Sources Bibliques, Gabalda et Comp. Editeurs, Paris, 1971.
189. DELLING, G., *Parthenos-young woman virgin*, în *Theological Dictionary of the New Testament*, Abridged in one volume by Geoffrey W. Bromiley, Erdoram Publishing Company, 1997
190. DENIS DE ROUGEMENT, *Partea diavolului*, trad. de Mircea Ivănescu, Edit. Anastasia, București, 1994
191. DHORME, P., *La Religion assyro-babylonienne*, Paris, 1910.
192. DORESSE, Jean, *La Gnose*, în *Histoire des Religions*, tome II, coll. “Encyclopédie de la Pléiade”, sous la direction d’Henri-Charles Puech, Paris, 1972.
193. DUSSAUD, R. *Introduction à l'Histoire des Religions*, Paris, 1921.
194. EPPEL, Robert, *Le Piétisme juif dans les Testaments des Douze Patriarches*, Strasbourg, 1930.
195. EVDOCHIMOV, Paul, *Ortodoxia*, trad. în română de Dr. Irineu Ioan Popa, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
196. EVDOKIMOV, Paul, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, Edit. Meridiane, București, 1992.
197. EVDOKIMOV, Paul, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană. Învățătura patristică, liturgică și iconografică*, trad., prefața și notele de Pr. Lect. univ. Dr. Vasile Răducă, Edit. Christiana, București, 1995.
198. EVDOKIMOV, Paul, *Femeia și mântuirea lumii*, Trad. Gabriela Moldoveanu, Edit. Christiana, București, 1995.
199. EVDOKIMOV, Paul, *Prezența Duhului Sfânt în Tradiția Ortodoxă*, Edit. Anastasia, 1995.
200. EVDOKIMOV, Paul, *Sacrement de l'Amour*, Paris, 1962.
201. EVDOKIMOV, Paul, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, trad. Gabriela Moldoveanu, Edit. Christiana, București, 2006.
202. FAYE, Eugene, *Gnostiques et Gnosticisme*, Paris, 1925.
203. FELMY, Karl – Christian, *Dogmatica experienței ecleziale. Înnoirea teologiei ortodoxe contemporane*, trad. în română de Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 1999.
204. FLAVIUS, Josephus, *Antichități iudaice*, trad. Ioan Acsan, Edit. Hasefer, București, 2004.
205. FRAZER, H., *Le Rameau d' Or*, Paris, 1924.
206. FRUCHTENBAUM Dr. Arnold, *Jésus était juif*, www.bibleouverte/ch/livres/juifs-tab.htm
207. GABRIEL DE COMANE, *La Parole de Dieu et la prédication dans l'Eglise*, Reunion Syndesmos, Institut Saint-Serge, Paris, 2001.
208. GAUBERT, H., *Abraham, l'ami de Dieu*, coll. “La Bible dans l'Histoire”, Paris, 1964.
209. GERHARD von Rad, *La Théologie de l'Ancien Testament*, Labor et Fides, Genève, 1972.
210. GHEORGHIU, Dr. Vasile, *Sfânta Evanghelie după Matei cu Comentariu*, Cernăuți, 1925.
211. GHIA Pr. Prof. Dr. Gh.I., *Epistola Sfântului Iuda. Introducere și comentariu*, Edit. Ramuri, Craiova, 1927.
212. GISEL Pierre, *La Création. Essai sur la liberté et la nécessité, l'histoire et la loi, l'homme, le mal et Dieu*, Edit. Labor et Fides, Genève, 1980.
213. GOLITZIN, Alexander Ieromonah, *Mistagogia experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie*. Sibiu, 1998.
214. GORDON, Fee, *Exegeza Noului Testament*, Edit. Logos, Cluj-Napoca, 2006.
215. GROSS, J., *La Divinisation du chrétien d'après les Peres grecs*, Paris, 1938.
216. GROUSSET, R., *La Civilisation de l'Orient*, tome I: *L'Orient*, Paris, 1929.
217. GUNNEWEG, Antonius H. J., *Biblische Theologie des Alten Testaments, Eine Religionsgeschichte Israels in biblisch-theologischer Sicht*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, 1993
218. HABRA, Georges, *Iubire și senzualitate*, Trad. Dora Mezdrea, Edit. Anastasia, București, 1994.
219. HART, David Bentley, *Frumusețea infinitului. Estetica adevărului creștin*, Edit. Polirom, 2013.
220. HUMMEL, Reinhart, *Die Auseinandersetzung zwischen Kirche und Judentum im Mattäusevangelium*, München, 1966.
221. HUOT, J.L., *Les Sumériens entre le Tigre et l'Euphrate*, Paris, 1989.

222. ICĂ, Ioan I. Jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă: Grigorie Pala, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Edit. Deisis, Sibiu, 2008.
223. IOAN din Kronstadt, *Liturghia: cerul pe pământ*, Edit. Deisis, Sibiu, 1996.
224. IONIȚĂ, Nicolae M., *Convertirea Sfântului Pavel*, București, 1932.
225. JACOB, Edmond, *Théologie de l'Ancien Testament*, Edit. Delachaux et Niestle, Neuchâtel, 1968.
226. JEREMIAS, Joachim, *Paroles de Jésus. Le Sermon sur la Montagne. Le Notre-Père*, Coll. Lectio Divina, 38, Les Editions du Cerf, Paris, 1963.
227. JOSEPHUS, Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I: *De la Facerea lumii până la captivitatea babiloniană*, Trad. Ion Acsan, Edit. Hasefer, București, 2004.
228. KAESTLI, Jean-Daniel, *Eschatologie dans l'œuvre de Luc. Ses caractéristiques et sa place dans le développement du christianisme primitif*, Les Editions Labor et Fides, Geneve, 1969.
229. KENNEDY, G. T., *Saint Paul's conception of the Priesthood of Melchisédech*, Washington, 1951.
230. KNIOZIEV, Alexis, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, Ed. Humanitas, București, 1998.
231. KRAMER, Samuel Noah, *Istoria începe la Sumer*, trad. Cornel Sabin, București, 1962.
232. KRASOVEC, Jose, *Interpretation of the Bible*, Edit. Academic Press, Sheffield, 1998.
233. KRIVOCHINE, Arhiepiscopul Basile, *În lumina lui Hristos. Sfântul Simeon Noul Teolog. Viața. Spiritualitatea. Învățătura*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
234. KROVOCHINE, Arhiepiscopul Basile, *Sfântul Simeon Noul Teolog. Viața. Spiritualitatea. Învățătura*, trad. de Pr. Conf. Vasile Leb și Perom. Gheorghe Iordan, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
235. LAGRANGE M.-J., *L'Evangile de Jésus-Christ*, Paris, 1925.
236. LAGRANGE M.-J., *Le Livre des Juges*, Paris, 1921.
237. LAGRANGE, M.-J., *Evangile selon Marc*, Paris, 1929.
238. LE HIR, L'Abber, *La Sainte Bible avec Commentaires – tome XVI Le Cantique des Cantiques*, Paris, 1882.
239. LODS, A., *Israël, des origines au milieu du VIII-ème siècle*, Paris, 1949.
240. LODS, A., *La Vie future et le culte des morts dans l'Antiquité israélite*, Paris, 1906.
241. LOPUHN, A. P., *Istoria Biblică (Noul Testament)*, trad. de Nicodim, Patriarhul României, Tomul 5, Edit. Cărilor Bisericești, București, 1946.
242. LOSSKY, Vladimir / HUILLIER Pierre, *Commentaire sur le Symbole de la Liturgie*, www.pagesorthodoxes.net, site accesat la 25.05 2013.
243. LOSSKY, Vladimir, *Pages Vladimir Lossky. Extrait de Théologie dogmatique*, conférences orales enregistrées, transcrites et préparées par Olivier Clément. www.pagesorthodoxes.net, site accesat la 25.05 2013.
244. LOSSKY, Vladimir, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, Edit. Humanitas, București, 1988.
245. LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. V. Răducă, Edit. Anastasia, 1994.
246. LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. de pr. Vasile Răducă, Ed. Humanitas, București, 2010.
247. LOSSKY, Vladimir, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. Prof. Dr. Remus Rus, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1995.
248. LUBAC, DE Henri, *Meditații asupra Bisericii*, trad. de Marius Boldor și Valeria Pioraș, Edit. Humanitas, București, 2004.
249. MACDONALD, William, *Comentariul Biblic al credinciosului – Vechiul Testament*, Oradea, 2002.
250. MAIER, Gerhard, *Evangelia după Matei-Comentariu biblic*, vol. 1-2, Edit. Lumina Lumii, Korntal, Germania, 2000.
251. MAISTRE, L'Abbe, *Histoire de chacun des Soixante-douze Disciples du Notre Seigneur Jésus-Christ*, Coll. "Les Témoins du Christ", Paris, 1868.
252. MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat*, Ed. Deisis, Sibiu, 2000.
253. MARCU, Diacon Dr. Grigorie T., *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941.
254. MARCU, Pr. Dr. Grigorie T., *Saul din Tars*, Sibiu, 1939.
255. MARIE-ANCILLA, Sœur, *Saint Jean Cassien. Sa doctrine spirituelle*, La Thune, Marseille, 2002.
256. MAYS, James L., *Harper's Bible commentary*, Edit. Harper, San Francisco, 1992.
257. MEIER, John P., *A Marginal Jew. Rethinking the Historical Jesus*, vol. 3, 2001.
258. MEUNIER, Bernard, *Le Christ de Saint Cyrille d'Alexandrie, L'Humanité, le Salut et la Question monophysite*, Paris, f.a.
259. MEYENDORFF, John, *Teologia bizantină*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
260. MORESCHINI, Claudio, *Introduction*, Grégoire de Nazianse, Discours 38 – 41, în « Sources Chrétiennes », no 358, Les Editions du Cerf, Paris, 1990.
261. NAHON, Gérard, *Les Hébreux*, Coll. "Le Temps qui court", Editions du Seuil, Paris, 1963.
262. NEAGA, Nicolae, Dr., *„N-am venit să stric Legea !” Considerații generale privitoare la însemnătatea Vechiului Testament*, Seria Teologică nr. 17, Sibiu, 1940.
263. NEAGU, Iliescu, *Cartea profetului Ioil*, Universitatea București, Institutul Teologic Baptist, introducere, traducere, comentarii, 2002.
264. NECULA, Pr. Prof. Dr. Nicolae D., *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Galați, Edit. Episcopiei Dunării de Jos, 2001.

265. NEHU, Andre, *Exilul Cuvântului*, trad. din limba franceză de Ștefan Iureș, Edit. Hasefer, 2002.
266. NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învățătura ortodoxă despre mântuire*, Timișoara, 1983.
267. NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învățături ale Bisericii Ortodoxe*, Timișoara, 1987.
268. NÖLDEKE, Th., *Histoire littéraire de l'Ancien Testament*, traduit de l'allemand par Haertwig Derembourg et Jules Soury, Paris, 1873.
269. OSTY, E., Chanoine / TRINQUET, J., *Le Nouveau Testament*, Editions Siloé, Paris, 1964.
270. PAVEL, Pr. Lect. Dr. Aurel, *Cartea profetului Daniel*, Edit. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2001.
271. PENTIUC, Eugen, *Cartea profetului Osea, Introducere, traducere și comentariu*, București, 2001
272. PHILLIPS, John, *Comentariu asupra Genezei*, trad. Emilia Sărac, Edit. Stephanus, 1992
273. PIȘCULESCU Grigore, *Minunea din drumul Damascului*, București, 1903.
274. PLĂMĂDEALĂ, Dr. Antonie, *Despre Rai și Iad*, Sibiu, 1995.
275. POPESCU, Pr. Prof. Dumitru Hristos, *Biserica, Societate*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998.
276. POPESCU, Pr. Prof. Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005
277. POPESCU, Pr. Prof. Dumitru, *Teologie și cultură*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1993.
278. POPESCU, Prof. Tudor, *Îndrumări pentru preoți*, Edit. Agapis, București, f.a.
279. POPOVICH, Justin, *Philosophie orthodoxe de la vérité: dogmatique de l' Eglise Orthodoxe*, tome V, Coll. La Lumière du Thabor, Les Edit. L'Âge d'homme, Lausanne, 1997.
280. POPOVICH, Pere Justin, *Philosophie orthodoxe de la Vérité*, tome I, Collection L'Age d'Homme, Lausanne, 1992 .
281. POPOVICI, Arhim. Justin, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, traducere, introducere și note de Drd. Sabin Preda, Edit. Bizantină, București, 2005.
282. POPOVICI, Arhim. Justin, , *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*. Comentariu, trad. de Sabin Preda și Cornel Coman, Edit. Bizantină, București, 1998.
283. POPOVICI, Arhimandritul IUSTIN, *Omul și Dumnezeu-Om, Abisurile și culmile filosofiei*, trad. de Pr. Prof. Ioan Ică și Diac. Ioan I. Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 1997
284. POULE, T. Dom Charles, *Histoire du Christianisme*, vol. I, *Antiquité, Le monde romain*, Paris, 1932.
285. *Protoevangile de Jacques et ses remaniements latins*, Coll. “Les Apocryphes du Nouveau Testament”, Paris, 1910.
286. PUECH, A., *Les Apologistes grecs*, Paris, 1912.
287. QUENOT, Michel, *Paroles en actes. Les Miracles de Jésus*, Les Editions Saint Augustin, 2008.
288. RAD von Gerhard, *La Genèse*, Traduction d'Etienne de Peyer, Edit. Labor et Fides, Geneve, 1968.
289. RAD von Gerhard, *Théologie de l'Ancien Testament*, tome I , traduit en français par Etienne Peyer, Labor et Fides, Genève, 1957.
290. RAD von Gerhard, *Théologie de l'Ancien Testament*, tome II – *Théologie des traditions prophétiques d'Israël*, Traduit en français par Andre Goy, Labor et Fides, Geneve, 1965.
291. RAMUREANU, Pr. Prof. Ioan, *Prefața la volumul Fericitul Augustin, Confessiones / Mărturisiri*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1994.
292. RĂDUCĂ, Pr. Dr. Vasile, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
293. REMETE, Pr. Lect. George, *Dogmatica Ortodoxă*, Alba- lulia, 1996.
294. RENAN, E., *Histoire des langues sémitiques*, Paris, 1856.
295. RENNE, Jean, *Le Deutéronome*, Labor et Fides, Genève, 1967
296. RESCEANU, Ștefan, *Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, structurile religioase și filosofice ale vremii sale*, Edit. Universității Craiva, Craiova, 2007.
297. ROBERT, A., / FEUILLET A. (coord.), *L'Ancien Testament. Introduction générale*, tome I, Desclee et Comp Edit., Paris, 1959.
298. ROSE, SEFAFIM, *Cartea Facerii, Crearea Lumii și Omul începuturilor*, Edit. Sophia, București, 2001.
299. RUPERT de Deutz, *Les œuvres du Saint-Esprit*, tome II, livres III et IV, Introduction et Notes par Jean Gribomont, Texte établi et traduit par Elisabeth de Solms, S.C. 165, Les Editions du Cerf, Paris, 1970.
300. SAGHIN, Ștefan, *Dogma soteriologica după învățăturile Bisericii. Ortodoxe .*, București, 1903.
301. SÂRBU, Corneliu., Pr. Prof. Dr., *Teologia Fundamentală Ortodoxă Românească*, Edit. Mănăstirii „Portărița”, Oradea, 2001.
302. SCHLOSSER, Jacques, *Qui est le Dieu de Jésus Christ ?*, Le Monde de la Bible, 1998, text integral pe www.mondedelabible.com
303. SCHWALM, V.P., *La Vie privée du peuple juif aux temps de Jésus-Christ*, Paris, 1910.
304. SEGRE, Augusto, *Mosè nostro maestro*, Fossano (Cunneo), 1975.
305. SEMEN, Petre, *Introducere în Teologia Profeților Scriitori*, Edit. Doxologia, Iași 2012
306. SEMEN, Petre, *Învățătura despre Sfânt și sfințenie în cărțile Vechiului Testament* , Edit. „Trinitas”, Iași, 1993
307. SEMEN, Pr. Conf. Dr. Petre, *Învățătura despre sfânt și sfințenie în cărțile Vechiului Testament* , teză de doctorat, Edit. Trinitas, Iași, 1993

308. SHANKS, Hershel, Ben Witherington, *Brother of Jesus*, Continuum, 2004
309. SIEGWALT, Gérard, *La Loi, Chemin du Salut*, Neuchâtel, 1971.
310. SIMENSCHY, Th., *Studii asupra Noului Testament și a Septuagintei*, Tipografia Clericilor din Basarabia, Chișinău, 1936.
311. STANCU, Pr. Prof. Ioan, *Templul din Ierusalim, Fenomenologia spațiului sacru*, Edit. Tiparg, Pitești, 1999.
312. STĂNILOAE, Pr. Dumitru, *Elemente de antropologie ortodoxă*, în *Omagiul Înalt Prea Sfințitului Nicodim*, București, 1946.
313. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, E.I.B.M.B.O.R., București, 1978.
314. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Edit. Anastasia, București, 2003.
315. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia dogmatică*, vol III, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996, 1997
316. STEVENSON, Kenneth,- GLERUP, Michael, *La Bibbia Commentata dai padri, Antico Testamento 12, Ezechiel Daniel*, Città Nouva, 2010
317. TARNAVSCHI, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Arheologie biblică*, Cernăuți, 1907.
318. TAYLOR, Vincent, *La personne du Christ dans le Nouveau Testament*, Ed. Du Cerf, Paris, 1969
319. TEOCLIT DIONISIOTUL, *Maica Domnului în teologia și iconografia Sfinților Părinți*, Ed. Bizantină, București, 2003.
320. TERCATIN, Baruch, *Din înțelepciunea Torei și a Hasidismului*, Col. Judaica, Edit. Hasefer, București, 2000.
321. *The orthodox study Bible*, Oxford, 1991.
322. TILEA, Pr. Gheorghe, *Probleme fundamentale în opera social-morală a Sfântului Ioan Gură de Aur, Familia creștină*, București, 1947.
323. TOFANĂ, Pr. Dr. Stelian, *Iisus Hristos Arhiereu veșnic după Epistola către Evrei*, col. „Teze de doctorat”, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996.
324. TOFANĂ, Pr. Dr. Stelian, *Introducere în Studiul Noului Testament*, Edit. Presa Universitară clujeană, Cluj, 1997.
325. TOW Timothy, *The Minor Prophets*, Far Eastern Bible College Press, Singapore, 2001,
326. *TREI VIEȚI BIZANTINE ALE MAICII DOMNULUI*, Edit. Deisis, Sibiu, 2001.
327. TRESMONTANT, Claude, *Saint Paul et le Mystère du Christ*, Coll. ”Les Maitres Spirituels”, Edit. Du Seuil, Paris, 1956.
328. ȚUȚEA Petre, *Om. Tratat de antropologie creștină*, Edit. Timpul, Iași, 2001.
329. USPENSKY, Leonid / LOSSKY Vladimir, *Călăuziri în lumea icoanei*, Sofia, București, 2003.
330. VASILACHE, Pr. Vasile, *Biblia în Ortodoxie*, Mănăstirea Neamțu, 1939.
331. VASILIOS Arhimandritul, *Intrarea în împărăție. Inițiere în taina liturgică a unității Ortodoxiei*, Edit. Deisis, Sibiu, 1996.
332. *VIEȚILE Sfinților Proroci. Prorocii mari și Prorocii mici ai Vechiului Testament*, trad. de Pr. Constantin Jinga, Edit. Sophia, București / Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2010.
333. VILLER, M., CAVALLERA F., GUIBERT, J., *Dictionnaire de spiritualité*, Tom. 9, Ed. Beauchesne, Paris, 1976.
334. VINTILESCU, Pr. Petre, *Cultul și erezii*, București, 1931.
335. VINTILESCU, Pr. Prof. Petre, *Misterul liturgic*, București, 1929.
336. VIZITIU, Pr. Lector Mihai, *Familia în învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli*, în volumul *Familia creștină azi*, Edit. Trinitas, Iași, 1995
337. VOULGARIS, Prof. Dr. Christos, *Studii de teologie biblică*, Vol. 1, Edit. Sf. Gheorghe –Vechi, București, 2000.
338. WAGNER Clarence, *Zechariah's Eight Visions for Israel*, a se vedea <http://www.ldolphin.org/zechwagner/>, site accesat la 18 iulie 2012.
339. WALD, Henri, *Înțelesuri iudaice*, Col. Judaica, Edit. Hasefer, București, 1995.
340. WALVOORD, John F., *Daniel*, trad. de Tavi Verlan și Constantin Leountiuc, Arad, 1998.
341. WEILL, Emmanuel, *La femme juive. Sa condition légale d'après la Bible et le Talmud*, Paris, 1965.
342. WESTERMANN, Claus, *L'Ancien Testament et Jésus-Christ*, traduit de l'allemand par M.-A. Beutler, Les Editions du Cerf, Paris, 1972.
343. WIELDER, Mihai, *Convertirea Sfântului Apostol Pavel*, Arad, 1940.
344. WIGODER, Geoffrey (coord), *Enciclopedia Iudaismului*, trad. de Radu Lupan și George Weiner, Edit. Hasefer, București, 2006.
345. WILLIAMS, W.G., *Les Prophètes – pionniers du Christianisme*, Payot, Paris, 1957.
346. WURMBRAND, Richard, *Cele șapte cuvinte de pe Cruce*, Edit. Stephanus, 1990.

347. YANNARAS, Christos, *Abecedar al credinței. Introducere în teologia ortodoxă*, trad. Pr. Constantin Coman, Edit. Bizantină, București, 1996.
348. ZIZIOULAS Ioannis, *Ființa eclesială*, Edit. Bizantină, București, 2007

ARTICOLE ȘI STUDII

349. ABRUDAN, Magistrand D., *Sărbătorile post-exilice ale evreilor*, în „S.T.”, nr. 7-8, 1962
350. ANASTISIOU, Ioannis E., *Timp și eshatologie la Părinții greci (trad. de Daniela Cojocaru)*, în „Teologie și Viață”, M.M.B., Iași, 2012
351. ANDREICUȚ, Pr. Ioan, *Pietismul sectant*, în vol. *Pietismul*, Societatea de Studii Ortodoxe, Tesalonic, 2008.
352. ARGENTI, Père Cyrille, *Eucharistie*. Textele puse pe site reprezintă adaptări ale emisiunilor sale la postul Radio Œcuménique de Marseille. A se vedea <http://www.precyrille.net>, site accesat la 25-30 mai 2012.
353. BALCA, Diac. Prof. Nicolae, *Caracteristicile esențiale ale sufletului creștinului autentic*, în „S.T.”, VI (1954), nr. 9-10.
354. BALTHASAR VON Urs, *Le Mystirion d'Origène*, în “Revue des Sciences Religieuses”, XXVI (1936).
355. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Ioil - Sfântă Scriptura, Biblia*, 23 ianuarie 2012, <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-ioil-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la 17 aprilie 2012.
356. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Iona - Sfântă Scriptura, Biblia*, 23 ianuarie 2012, a se vedea <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-ioil-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la 17 aprilie 2012.
357. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Miheia - Sfântă Scriptura, Biblia*, 13 ianuarie 2012, <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-miheia-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la data de 10 aprilie 2012.
358. BATIFFOL PIERRE *Une Homélie sur Daniel signée par Origène*, în „Revue Biblique”, VII (1898), nr. 1.
359. BĂLAN, Pr. Magistrand Gheorghe N., *Despre învierea trupurilor și natura lor după înviere*, în „S.T.”, IX (1957), nr. 5-6.
360. BLAJ Sergiu Vasile, *Episodul Nașterii lui Iisus Hristos în profețiile Noului Testament, Dimensiunea profetică a întrupării*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa”, anul LVI, nr. 1/2011.
361. BONNADIÈRE, A.-M., *Les douze prophètes dans l'œuvre de Saint Augustin*, în Biblia Augustiniana, Ancien Testament, fasc. 24, Paris.
362. BOȚOCAN, Pr. I., *În mormânt viața*, în „M.A.”, nr. 3-4, 1958.
363. BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, *Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin*, în “S.T.”, XV (1963), nr. 3-4.
364. BUCHIU, Drd. Ștefan, *Crucea și Învierea lui Hristos*, în „Ort.”, nr. 2, 1983.
365. CARLTON Clark, *Da-ul omenirii către Dumnezeu*, a se vedea pagina web: <http://www.crestinortodox.ro/dogmatica/maica-domnului/da-omenirii-catre-dumnezeu-141556.html>, site accesat la 23 mai 2013.
366. CAUSSE, A., *Les Origines de la poésie hébraïque*, în “Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses”, II (1924), nr. 3-4.
367. CÂRSTOIU, Justinian Protos. conf. dr., *Eva - de la unitate la schisma ontologică*, a se vedea pagina web: <http://www.crestinortodox.ro/religie/eva-la-unitate-schisma-ontologica-69554.html>, site accesat la 20 august 2013.
368. CÂRSTOIU, Drd. Ioan, *Crucea și Învierea Domnului în lumina Noului Testament*, în „S.T.”, nr. 5-6, 1985.
369. CHEVALIER, M.A., *1 Pierre 1,1 à 2, 10. Structure littéraire et conséquences exégétiques*, în *RHPR* 51 (1971).
370. CHIRILĂ, Ioan, *Descoperirile de la Marea Moartă – un subiect care ridică multe interogații, dar și model al adăpării din Izvorul păcii celei adevărate*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa”, anul LVI, nr. 1/2011.
371. CHIȚESCU, Prof. Dr. N., *Condițiile însușirii mântuirii*, în „S.T.”, nr. 1-2, 1950.
372. CIUCANU, Eustochia, *Mântuitorul Iisus Hristos persoană istorică*, București, 1956.
373. COMAN, Pr. Prof. Ioan G., *Sensul Preoției la Sfinții Părinți*, în “S.T.”, 1949, nr. 9-10.
374. COMAN, Vasile, *Mântuirea în Hristos prin Biserica*, în „Ort.”, nr. 2, 1985.
375. COOPER, J. *Sumer*, în “Supplément au Dictionnaire de la Bible”, fasc.72, Paris, 1999.
376. CORNIȚESCU, Pr. Prof. Constantin, *Învierea Domnului și însemnătatea ei pentru viața creștinilor*, în „Ort.”, nr. 2, 1983.

377. CORNÎTESCU, Pr. Prof. Dr Emilian, *Pacea mesianică la profeți Vechiului Testament*, în „S.T.”, VI , 1970, nr 1-2.
378. CORNÎTESCU, Pr. Prof. Dr Emilian., *Persoana lui Mesia și lucrarea Sa în lumina profețiilor Vechi Testamentare*, în „S.T.”, XXXVII (1985), nr. 9-10.
379. COSMA, Pr. Prof. Sorin, *Despre mântuire*, în rev. “M.O.”, nr. 2, anul 1987.
380. COUTENAU, Dr. G., *La Représentation des divinités solaires en Babylonie*, în "Revue Biblique" XIII(1916), nr-3-4.
381. DARBY, J.N., *Amos*, a se vedea <http://www.comori.org/pdf.php?nr=381&sub=0>, site accesat la data 12 martie 2013
382. DHORME, Fr. P., *L' Elégie de David sur Saul et Jonathan*, în “Revue Biblique”, V (1908), nr. 1.
383. DURAND, Alfred, *Les Frères du Seigneur*, în “Revue Biblique internationale”. V-eme année, (1908), nr.1.
384. ENQUÊTE, Gabouriou F., *Sur la signification biblique de connaitre*, în „Angelicuss”, vol. XLV, Roma, 1968.
385. EPIFANIE al Ciprului, *Omilie în Sfânta și Marea Sâmbătă*, trad. Pr. David Popescu în „G.B.”, nr.3-5/1980.
386. FREPPEL, L' Abbe, *La divinité de Jésus notre Seigneur*, text integral pe internet www.JesusMarie.com.
387. GIGNAC, Alain, *La Mise en discours de l'humain chez Saint Paul et ses interprétations anthropologiques en christianisme*, în «Revu Théologiques », vol. 12 , nr. 1-2, Montreal, 2004.
388. GROSU, Pr. Pavel, *Rostul postului*, în „S.T.”, nr. 3-4, 1957.
389. GRY, Leon, *La Bénédiction de Joseph*, în “Revue Biblique”, XIV (1917), nr. 1-2.
390. GUIGNEBERT, Charles, *Remarques sur quelques conceptions chrétiennes antiques touchant l'origine et la nature de l'amé*, în Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses, STRASBOURG, IX (1929).
391. LAFONT, B., *La Société sumérienne*, în “Supplément au Dictionnaire de la Bible, fasc. 72, Paris, 1999.
392. MANNS, Frederic, *La Théologie de la nouvelle naissance dans la première Lettre de Paul*, în «Studium Biblicum Franciscanum», Jerusalem, 45 (1995).
393. MANOILESCU DINU, Natalia, Extras din articolul *Ispiririle în Iisus Hristos Mântuitorul - În lumina Sfintelor Evanghelii* - Edit. Bizantină, 2004 – versiune online pe <http://www.publicatiiortodoxe.ro/iisus-hristos-mantuitorul-in-lumina-sfintelor-evangelii.html>, site accesat la 10 februarie 2012.
394. MARCU, Grigorie, “*Omul cel nou*” în concepția antropologică a Sfântului Apostol Pavel, în „S.T.”, an. III, 1951, nr.7-8.
395. MICHAŁOWSKI, P., *Sumer et Sumériens*, în “Supplément au Dictionnaire de la Bible”, fasc.72, Paris, 1999.
396. MIHĂILĂ, Alexandru, *Sabatul. Spre o teologie a timpului sacru*, în „S.T.”, II, seria III (2006), nr.2.
397. MIHĂILESCU, I., *Istoricul Cercetărilor despre viața lui Iisus Hristos*, în „B.O.R.”, 1922.
398. MIHOC, Vasile Pr. Prof. Dr, *Mântuirea în Hristos prin întreita Sa slujire, ca profet, arhiereu și împărat*, în MA, an. XXVI, 1981, nr. 10-12.
399. MOISESCU, Prof. Justin, *Sfântul Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine în epoca apostolică*, în “S.T.”, II (1951), nr. 7-8.
400. NEAGA, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Istoria timpurilor vechi testamentare. Patriarhul Avraam*, în “M.A.”, II (1957), nr. 3-4.
401. NEAGA, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Poezia Vechiului Testament*, în “M.A.”, V (1960), nr. 3-4.
402. NECHIFOR, Traian Caleb Otniel, *Conceptul de profeție mesianică în Vechiul Testament: definire și statistici*, în „Studia U.B.B. Theol. Gr-Cath. Varad.”, LVII, 2, 2012.
403. NEGOIȚĂ, Pr. Dr. Atanase., *Psalmii biblici și Psalmii Babilonieni*, în “Studii Biblice”, VIII, București, 1944.
404. NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învățătura despre mântuire*, în „G.B.”, nr. 1, 1986.
405. NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învățătura ortodoxă despre mântuire*, Timișoara, 1983.
406. NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învățături ale Bisericii Ortodoxe*, Timișoara, 1987
407. NICOLAESCU, Diac. Prof. N., *Patimile Mântuitorului după Sfintele Evanghelii*, în „S.T.”, nr. 1 -2, 1953
408. NICOLAESCU, Diac. prof. N.I., *Venirea a doua a Domnului*, în „S.T.” nr. 1-2,1972.
409. PASCHIA, Pr. Gheorghe, *Familia și raporturile dintre membrii ei*, în „B.O.R.”, nr. 1-2, 1985.
410. PETRESCU, Macedon (Î.P.S. TEODOSIE, Arhiepiscop al Tomisului), *Despre rugăciune în Cartea Psalmilor*, în Revista „S.T.”, București, an XXXVI, nr. 9-10, 1984.
411. POPESCU, Prof. Teodor M., *Sfințenia și răspunderile preoției*, în “ S.T.”, anul IV (1952), nr. 3-4.
412. PRELIPCEANU, Pr. Prof. Vladimir *Sfânta Scriptură, cartea de temelie a preotului*, în „ S.T.” , seria a II-a, 1949, nr. 7-8.
413. RADU, Pr. Prof. Dumitru, *Sfintele Taine în viața Bisericii*, în “S.T.”, anul XXXIII (1981), nr. 3-4.
414. RADU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, teza de doctorat, în „Ort.”, an XXX, 1979, nr. 1-2.

415. RADU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Sfintele Taine ale Bisericii după Tradiția apostolică, din punct de vedere ortodox*, în „B.O.R.”, anul XCVIII, Nr. 11-12, nov.-dec. 1980.
416. RĂDUCĂ Pr. Dr. Vasile, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
417. RĂDUCĂ, Pr. Asist. Dr. Vasile, *Căsătoria – taină a dăruirii și a desăvârșirii persoanei*, în „S.T.” XLIV (1992), nr. 3-4.
418. RĂDULESCU, Pr. Dr. Nicolae, *Judecata universală după Noul Testament*, în „S.T.”, nr. 1-2, 1997
419. REZUȘ, Pr. Prof. Petre, *Învățătura ortodoxă despre dezvoltarea și împlinirea Revelației*, în “Ort.”, XVIII (1966), nr. 1.
420. ROSE, Fr. Vincint, *Le Royaume de Dieu, sa spiritualité et sa universalité*, în *Revue Biblique*, VIII (1899), nr. 2.
421. SAUCA, Drd. Ioan, *Taina Sfântului Botez de-a lungul vremii (I)*, în „M.B.”, nr. 5-6, 1984.
422. SAVIN, Prof. Ioan G., *Precizări și reconsiderări în jurul problemei: “Frații Domnului”*, în “S.T.”, anul XIII (1961), nr. 5-6.
423. SÂRBU, Gheorghe, *Cuvintele rostite de Mântuitorul Hristos pe Cruce*, în „B.O.R.”, nr. 2, 1959.
424. SEMEN, Pr. Conf. dr. Petre, *Învățătura despre sfânt și sfințenie în cărțile Vechiului Testament, Teză de doctorat*, în „Teologie și viață”, M.M.B., serie nouă, Anul II (LXVIII), nr. 4-7, aprilie-iulie, Iași, 1992
425. SEMEN, Pr. prof. univ. Petre, *Ce spun părinții bisericii despre frații Domnului*, a se vedea <http://www.doxologia.ro/puncte-de-vedere/ce-spun-parintii-bisericii-despre-fratii-domnului>, site accesat la 25 mai 2012
426. SEMEN, Pr. prof. univ. Petre, *Șabatul, noțiune fundamentală a religiei iudaice monoteiste*, a se vedea articolul de pe <http://www.doxologia.ro/studiul-sfintei-scripturi/sabatul-notiune-fundamentala-religiei-iudaice-monoteiste>, site accesat la 30 mai 2012
427. SIMON, Marcel, *Melchisédech dans la polémique entre les Juifs et les chrétiens*, în *Revue d'Histoire et Philosophie religieuses*, 1937, no. 1.
428. SOFRON, Vlad, *Convertirea Sfântului Apostol Pavel*, în „Raze de Lumină”, I (1929), nr.3.
429. STAN, Pr. Prof. Liviu, *Structura primară a comunităților creștine*, în „S.T.”, an. XXIV, nr 9-10, 1972.
430. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Iisus Hristos Arhiereu în veac* în “Ort.”, anul XXXI (1979), nr. 2.
431. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Sinteză eclesiologică*, în „S.T.”, 5-6, 1955
432. STEDMAN, Ray C., *Haggai: some words to discouraged carpenters*, a se vedea site-ul accesat la 17 iunie 2012, <http://www.ldolphin.org/daniel/haggai01.html>.
433. *Stejarul Mamvri – Hebron*, a se vedea <http://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/stejarul-mamvri-hebron-123825.html>, site accesat la data de 12.08.2012.
434. ȘELARU, Sorin, *Imago Dei-fondement de l'anthropologie théologique*, în „Journal for Interdisciplinary Research on Religion and Science”, 5, July, 2009.
435. TARNAVSCI, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Viața patriarhilor. Studiu relativ la istoria biblică a Vechiului Testament*, în “Candela”, 1911 – 1912.
436. TATU, Silviu N, *Ce este un profet?*, <http://statu.wordpress.com/2010/12/29/ce-este-un-profet/>, site accesat la data de 12 aprilie 2012.
437. TATU, Silviu N., *Comentariu la cartea profetului Amos*, 12 aprilie 2010, a se vedea <http://statu.wordpress.com/2010/04/12/comentariu-la-cartea-profetului-amos/>, site accesat la data de 15 iulie 2011
438. ULEA, Alexandru, *Miheia – profetul răsplătirii, 15 august 2010*, a se vedea versiunea online: <http://alexandru.ulea.ro/?p=1822>, site accesat la 10 aprilie 2012.
439. VANCA, Lect. Univ. Dr. Dumitru, *Liturgica*, suport de curs, Alba-Iulia, 2005.
440. VERZAN, Pr. Mgr. Sabin Verzan, *Cârmuirea Bisericii în epoca apostolică*, în “S.T.” III (1951), nr.7-8.
441. VINTILESCU, Pr. Prof. Petre, *Încercări de istoria Liturghiei. Liturghia creștină în primele trei veacuri*, în „S.T.”, anul I, nr. 1, 1929.
442. VIZITIU, Pr. Lector Mihai, *Familia în învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli*, în volumul *Familia creștină azi*, Edit. Trinitas, Iași, 1995.
443. VLAD, Sofron, *Convertirea Sfântului Apostol Pavel*, în “Raze de Lumină”, I (1929), nr.3.
444. WAGNER, Clarence, *Zechariah's Eight Visions for Israel*, a se vedea <http://www.ldolphin.org/zechwagner/>, site accesat la 18 iulie 2012.
445. WARE, Kallistos, *La Théologie orthodoxe au XXIe siècle*, Irenikon, 77 (2004).
446. WESTBEEK, P., *Les Lois sumériennes*, în “Supplément au Dictionnaire de la Bible”, fasc. 72, Paris, 1999.
447. WILLIAMS, Catrin H., *I am He, The interpretation of „Anî Hû”*, în *Jewish and Early Christian Literature*, Mohr Siebeck, 2000

SURSE ONLINE

1. ALAMO Tony, *Le Messie selon les Prophètes de la Bible. La preuve absolue que Jésus est le seul chemin qui mène au Royaume des Cieux*, Los Angeles, 2007. Traduction française pe www.alamoministries.com
2. AMBROISE DE MILAN SAINT, *Traite sur l'Evangile de Saint Luc*, Tome I, text integral www.livres-mystiques.com.
3. AMBROISE, *De l'instruction d'une vierge*, în « Lire la Bible à l'école des Peres », Text integral pe internet. A se vedea http://www.migne.fr/Les_Peres_dans_la_foi.htm, site accesat la 2.03.2012.
4. ARGENTI, Père Cyrille, *Eucharistie*. Textele puse pe site reprezintă adaptări ale emisiunilor sale la postul Radio Œcuménique de Marseille. A se vedea <http://www.perecyrille.net>, site accesat la 25-30 mai 2012.
5. AUGUSTIN SAINT, *Œuvres*, traduites pour la première fois par M- Raulx, Bar-le-Duc, 1869, Livre VI: *Questions sur Josué* Text integral pe internet, www.JesusMarie.com.
6. AUGUSTIN, *De la Genèse contre les Manichéens*, în *Œuvres complètes de Saint Augustin*, traduits pour la première fois sous la direction de M. Raulx, tome IV, Bar-le-Duc, 1866. www.JesusMarie.com.
7. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Ioil - Sfântă Scriptura, Biblia*, 23 ianuarie 2012, <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-ioil-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la 17 aprilie 2012.
8. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Iona - Sfântă Scriptura, Biblia*, 23 ianuarie 2012, a se vedea <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-ioil-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la 17 aprilie 2012.
9. BARTOLOMEU, Anania, *Cartea Profetului Miheia - Sfântă Scriptura, Biblia*, 13 ianuarie 2012, <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-miheia-sfanta-scriptura-biblia>, site accesat la data de 10 aprilie 2012.
10. BOCK, Emil, *Apocalypse*, a se vedea ediția online de la pagina web <https://archive.org/details/apocalypseofstjo012644mbp>, , site accesat la 12 septembrie 2012.
11. CARLTON Clark, *Da-ul omenirii către Dumnezeu*, a se vedea pagina web: <http://www.crestinortodox.ro/dogmatica/maica-domnului/da-omenirii-catre-dumnezeu-141556.html>, site accesat la 23 mai 2013.
12. CÂRSTOIU, Justinian Protos. conf. dr., *Eva - de la unitate la schisma ontologică*, a se vedea <http://www.crestinortodox.ro/religie/eva-la-unitate-schisma-ontologica-69554.html>, site accesat la 20 august 2013.
13. DARBY, J.N., *Amos*, a se vedea <http://www.comori.org/pdf.php?nr=381&sub=0>, site accesat la data 12 martie 2013.
14. FREPPEL, L'Abbe, *La divinité de Jésus notre Seigneur*, text integral pe internet www.JesusMarie.com.
15. FRUCHTENBAUM Dr. Arnold, *Jésus était juif*, www.bibleouverte/ch/livres/juifs-tab.htm.
16. GREGOIRE DE NYSSE, *Pour la fête des Lumières (Epiphanie) ou notre Seigneur a été baptisé*, Text integral pe internet: www.JesusMarie.com, site accesat la 20.07.2012.
17. GREGOIRE DE NYSSE, *Ecrits spirituels*, în *Lire la Bible à l'école des Peres*, p. 24. text integral pe internet. A se vedea http://www.migne.fr/Les_Peres_dans_la_foi.htm, site accesat la 2.03.2012.
18. HERMA, *Păstorul*, 1, 1, a se vedea <http://apocri.ro/pastorul-lui-herma/>, site accesat la data de 14.09.2012.
19. *HOLMAN BIBLE DICTIONARY*, Nashville *Tesesse*, edition online <http://www.studylight.org/dic/hbd/>.
20. JEAN CHRYSOSTOME, SAINT, *Homelies sur la penitence, Cinquieme homelie: Du jeune – sur le prophete Jonas*, Oeuvres completes, text integral pe internet, varianta în limba franceză, www.JesusMarie.com.
21. JEAN CHRYSOSTOME, SAINT, *Homelies sur la pénitence*, Deuxième homélie: *Sur le chagrin du roi Achab et sur le prophète Jonas*, în *Œuvres complètes*, text integral pe internet, www.JesusMarie.com.
22. LOSSKY, Vladimir / HUILLIER Pierre, *Commentaire sur le Symbole de la Liturgie*, www.pagesorthodoxes.net, site accesat la 25.05 2013.
23. LOSSKY, Vladimir, *Pages Vladimir Lossky. Extrait de Théologie dogmatique*, conférences orales enregistrées, transcrites et préparées par Olivier Clément. www.pagesorthodoxes.net, site accesat la 25.05 2013.
24. SCHLOSSER, Jacques, *Qui est le Dieu de Jésus Christ ?*, Le Monde de la Bible, 1998, text integral pe www.mondedelabible.com.
25. SEMEN, Pr. prof. univ. Petre , *Ce spun părinții bisericii despre frații Domnului*, a se vedea <http://www.doxologia.ro/puncte-de-vedere/ce-spun-parintii-bisericii-despre-fratii-domnului>, site accesat la 25 mai 2012.
26. SEMEN, Pr. prof. univ. Petre , *Șabatul, noțiune fundamentală a religiei iudaice monoteiste*, a se vedea articolul de la pagina web: <http://www.doxologia.ro/studiul-sfintei-scripturi/sabatul-notiune-fundamentala-religiei-iudaice-monoteiste>, site accesat la 30 mai 2012.

27. STEDMAN, Ray C., *Haggai: some words to discouraged carpenters*, a se vedea site-ul accesat la 17 iunie 2012, <http://www.ldolphin.org/daniel/haggai01.html> .
28. *Stejarul Mamvri – Hebron*, a se vedea <http://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/stejarul-mamvri-hebron-123825.html>, site accesat la data de 12.08.2012
29. TATU, Silviu N, *Ce este un profet?*, <http://statu.wordpress.com/2010/12/29/ce-este-un-profet/>, site accesat la data de 12 aprilie 2012.
30. TATU, Silviu N., *Comentariu la cartea profetului Amos*, 12 aprilie 2010, a se vedea versiunea online de la pagina web: <http://statu.wordpress.com/2010/04/12/comentariu-la-cartea-profetului-amos/>, site accesat la data de 15 iulie 2011 .
31. TERTULLIEN, *Traite du baptême*, text integral pe internet, www.JesusMarie.com, site accesat la 22 iulie 2012.
32. ULEA, Alexandru, *Miheia – profetul răsplătirii, 15 august 2010*, a se vedea versiunea online: <http://alexandru.ulea.ro/?p=1822>, site accesat la 10 aprilie 2012.
33. WAGNER Clarence, *Zechariah's Eight Visions for Israel*, a se vedea versiunea online: <http://www.ldolphin.org/zechwagner/> , site accesat la 18 iulie 2012.
34. <http://adevarul.ro/cultura/spiritualitate/cand-postiti-nu-fariseii-scurta-incursiune-biblica-despre-post-1514d70d900f5182b854328db/index.html>
35. <http://alexandru.ulea.ro/?p=1822>
36. <http://apocrife.ro/pastorul-lui-herma>
37. <http://books.google.fr>
38. <http://books.google.ro/>
39. http://confluente.ro/Manuscris--Studii/Naum_capitolul_1.html
40. <http://dragocip.wordpress.com/contact>
41. <http://semnificatia-numelui.ro/semnificatia-numelui-adam.html>
42. <http://statu.wordpress.com/2010/04/12/comentariu-la-cartea-profetului-amos/>
43. <http://statu.wordpress.com/2010/12/29/ce-este-un-profet/>
44. <http://www.biserica-petru-si-pavel.net/articole/regasirea-paradisului-pierdut/>
45. <http://www.biserica-petru-si-pavel.net/articole/regasirea-paradisului-pierdut/>
46. <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-ioil-sfanta-scriptura-biblia>
47. <http://www.catehetica.ro/cartea-profetului-miheia-sfanta-scriptura-biblia>
48. <http://www.comori.org/pdf.php?nr=381&sub=0>
49. <http://www.comori.org/pdf.php?nr=381&sub=0>
50. <http://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/stejarul-mamvri-hebron-123825.html>,
51. http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_6/ovidupodar-recenzie.htm
52. <http://www.pagesorthodoxes.net/theologiens/clement/olivier-clement-intro.htm>,
53. <http://www.pagesorthodoxes.net/theologiens/clement/olivier-clement-intro.htm>,
54. <http://ziarullumina.ro/theologica/muntele-cel-cu-umbra-deasa>
55. www.alamoministries.com
56. www.bibleouverte.ch/livres/juifs-tab.htm
57. www.bible-ouverte.ch/livres/juifs-tab.htm
58. www.blueletterbible.org/ site accesat 2012-2013;
59. www.gallica.bnf.fr
60. www.JesusMarie.com
61. www.livres-mystiques.com
62. www.mondedelabible.com
63. www.pagesorthodoxes.net
64. www.publicatiortodoxe.ro/iisus-hristos-mantuitorul-in-lumina-sfintelor-evangelii.html